

17
a
1. B.

2.

1. B.

1.

3.

4.

5.

6.

7.

1738.

1. ²¹⁶ Baskinellus, Gebhardus Christianus: De investitura bonorum allodialium immobilium in Saxonia.
2. Brades, Henricus: De Cicerone juris iuris teste et ac inter-
prete.
3. Brakes, Henricus: De eoque instrumenti principalem
uoris minus principalem mariti causam continentis
fide.
4. Carpgovius, Fredericus Benedictus: De pena excisionis
jura positivum universali in incertas nuptias statuta.
5. Cellius, Christophorus Ludovicus: bell. jus. ... de cano:
lectori benedicto s. p. d. (ad reputationem solum
Johannis Augusti Deringii inserta),
6. Cellius, Christoph Ludov: De praescriptione petitionis
hereditatis paternae et avitae
7. Cellius, Christoph Ludov: Clericum ab pacti onem
cum patre factam sacerdotis se abdicantem.
- - . defendet

8. Cellius, Christoph Ludov: De mutuo foeminae
aliis crediturae Intro. 16.
9. Cellius, Christoph Ludov: De fide instrumentorum
in primis publicorum. 17.
10. Hanaccus, Christianus: De pubertate Saxoniae. 18.
11. Hedlerus, Francus Christianus: De variis modis spor-
tularum lucrandi judicialiter. 19.
12. Hoffmannus, Francus Guilielmus: Panegyricus, in auspici-
calissimum conuictum, quo . . . Dominus Fredericus
Augustus, Poloniae rex et Elector Saxoniae . . .
12. Hoffmannus, Francus Guilielmus: Panegyricus, in auspici-
calissimum conuictum, quo . . . Dominus Fredericus
Augustus, Poloniae rex et Elector Saxoniae . . .
13. Hoffmannus, Francus Guilielmus: Rationum superstitio-
nis
paganae . . . publicae conuicti
14. Hoffmannus, Francus Guilielmus: Acta et foedera inter
imperatores Rom. et Francorum reges prima aevi
pro 20
15. Leipzig, Francus Christoph de: Origines nobilitatis
diplomaticae . . . Defendeb. & Saepel 21.

16. Legerus, Augustinus: De homicidio culpabili.
17. Legerus, Augustinus: De homicidio iudicio. . . .
 Disputabit et popularem vespere hinc salubrem
 computabit.
18. Mayer, Andreas: De optima scapi contrahendi
 ratione
- 19^a = Mendel, Leonardus Ludovicus: De mutto, surdo et
 mutto simul surdo jurante, 2 Saempl.
20. Menckius, Leonardus Ludovicus: De iure promissionis
 domini directo in quavis feudorum alienatione
 sec. jus Saxonicum competente.
21. Menckius, Leonardus Ludovicus: De conditione in comine
 nominis praestanda.
22. Schubertus, Francus Mauritius: De certitudine futurarum
 actionum libertati mentis humanae hinc iniuria.
- 23^a Specht, Christianus: De his, quae usu fori . . .
 23^b Spechtus et curatoribus et circa eos observanda sunt.
 23^c Spechtus
 23^d Waga

a

23^d Wagener-Koepfel.

24^{a. b} 23^d Wagener-Rudolph

Widlerus, Dr. Fridericus: *De defectuum corporis
contemplatio juridica* 2 exempl.

Dr. Widlerus, Dr. Fridericus: *De sacramentalibus.*

14 9
12 6

1738

[Handwritten signature]

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI
QVAE SVPERSVNT OMNIA
IN MONTANISMO SCRIPTA
VIDERI

PRAESIDE
IO. GVILIELMO HOFFMANNO
IVRIVM ET PHILOSOPH. DOCTORE ET HISTO-
RIARVM PROFESSORE PVBL. ORDINARIO

D. SEPTEMBR. CID IDCC XXXVIII.
H. L. Q. C.

PVBlice EDISSERET

M. GODOFREDVS CENTNERVS
THORVNIENSIS BORVSSVS.

VITEMBERGAE

EX OFFICINA EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDII
ACADEMIAE TYPOGRAPHI.

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE

THE UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE LIBRARY

UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

I

I. I.

Terru
dubia
vetust
Urban
desider
sis ac
diser
libros
compo
bros
nulla

SYNOPSIS DISSERTATIONIS

§. I. **T**ertullianum ad Montanistas defecisse, contra Sandium ostenditur. Instituti ratio & dissertationis argumentum. Quam varie discrimen inter libros Tertulliani orthodoxos & Montanisticos statuatur. §. II. Quam dubia & incerta sit Montani & sectae eius historia. Fragmenta vetusti scriptoris de Montanismo apud Eusebium non esse Asterii Urbani. Quid in auctoribus etiam Montano coaeuis eorumque fide desideretur. §. III. De erroribus, quos Tertullianus a Montanisticis accepit, suisque libris inseruit. §. IV. Regulae, de accurato discrimine librorum Tertulliani constituendo. Non eos tantum libros in Montanismo scriptos esse, quos pro Montanisticis Hieronymus recenset. Ex notis temporum libros inter Montanisticos referri posse, quamvis ceteroquin nulla huius haereseos labe aspersi sint. Numquid Terrul-
lia-

hanc similes errores ante Montanum fouerit, disquirunt. Di-
serimen inter Tertullianum orthodoxum, Montanizantem & Mon-
tanistam reuocatur. §. V. In Montanismo scriptos esse libros de
monogamia, de fuga in persecutione, de ieiuniis & de pudicitia.
§. VI. Similiter librum de corona. Eum ad Maximini tempora
non pertinere, contra Tillemontium ostenditur. §. VII. In Mon-
tanismo scriptos esse libros de spectaculis, de habitu muliebri, de
cultu feminarum. §. VIII. Item Lib. de idololatria. §. IX.
Item Apologeticum. Coniecturae, quod demum post annum
CXCVIII. conscriptus sit. §. X. Ad tempora Montanismi
pertinere Libb. ad Nationes, de testimonio animae, ad Scapulam, ad
martyres & de patientia. §. XI. Similiter libb. de pallio, de
oratione, de virginibus uelendis. §. XII. Item Libb. ad uxorem,
& de exhortatione castitatis. §. XIII. Nec non Librum de
poenitentia. §. XIV. Denique post eandem defectionem ad Mon-
tanum scriptos uideri Libb. de baptismo, aduersus Praxeam, ad-
uersus Iudaeos, aduersus Hermogenem, aduersus Valentinianos,
aduersus Marcionem, Scorpiacen, de praescriptione contra hee-
reticos, de carne Christi & de resurrectione carnis.

§. I.

Quod Septimium Florentem Tertullianum ad haeresin Montani defecisse, cum ipse multis locis testimonium in se dixerit, negabunt aut duo, aut nemo; nemo certe, nisi quem immoderatus erga Tertullianum amor, aut studium partium, quas forsitan orthodoxia viri defensa iuuare posset, transuersum egerit. CHRISTOPHORVS SANDIUS, qui sibi hanc eius defectionem persuaderi posse negat, (a) nihil in medium adtulit, quod defensionis non dicam laudem, sed nomen mereatur, & aliquo saltem examinis studio dignum sit. Callidum enim huius excusationis consilium protinus apparet, & causae, quae ipsum ad auertendam a Tertulliano Montanismi reprehensionem mouerunt, nemini non manifestae fiunt; argumentis autem vitur minime callidis, & vix apud eos, qui vel vnum aut alterum Septimii librum legerint, fidem habituris. Quae enim impudentia est, Tertullianum talem fuisse negare, qualem se esse ipse non concedit tantum, verum etiam contendit? aut quid illa defensione insolentius, quod Tertullianus Montanista fuisse non videatur, quoniam hanc haeresin *totis viribus*, ut ait SANDIUS, *in libris contra Praxeam, Hermogenem, de praescriptione contra haereticos & de Trinitate impugnavit.*

A

(a) CHRIST. SANDII enucl. histor. eccles. lib. I. p. 96.

II TERTULLIANI QVAE SVPERSVNT

uerit. Ne totum quidem *aduersus Praxeam* librum vsque ad finem euoluere necesse est, vt discamus, non refelli Montanum, sed de prophetiis dotibus laudari, Praxeam vero non perfunctorie increpari, quod Episcopum Romanum a Montanistis non valde alienum, in contrarias partes abduxerit, & vt literas pacis, quas his hominibus iamiam dederat, illico reuocaret, hortatus sit. (b) Similiter in libro *contra Hermogenem* Montanismum magis defendi, quam oppugnari, postea demonstrabimus, idemque suspicari sunt etiam illi, qui ceteroquin haereticos suspicionem a Tertulliani scriptis quamplurimis amoluntur. Libellum vero *de praescriptione contra haereticos* Montanistis oppositum esse, ne fingere quidem cum aliqua veri specie quisquam potest, nisi forte catalogus haeresium ad calcem eius editus huc traheretur. Sed hunc haereticorum censum aequae ac librum *de Trinitate* Tertulliani non esse, chronicis notis, vt argumenta cetera mittam, euictum puto, & apud eos, quibus in hoc literarum genere suffragii ius est, dubio caret. Talibus vero praesidiis munitos esse oportet, qui eodem, quo SANDIUS, consilio Tertulliani scriptis ad obtegendos errores suos temere abutuntur. Neque vero metuo, apud quemquam valiturum esse alterum defensoris argumentum, quo reprehensionem Montanismi fauore Cypriani erga Tertullianum eluere contendit, eumque haereticum esse potuisse negat, quem martyr Cyprianus studiosè legerit, & elogio magistri honorauerit. (c) Quid enim? dicendi genus, & orationis virtutes, & disputandi vim non etiam in illis, quorum opiniones ceteroquin non probamus, imitari licet? aut Cyprianus Tertullianae doctores amare, & acumen aut sermonis compositionem aemulari non potuit, quin simul eidem magistro suo in doctrina fidei & disciplina meliorem mentem precatus sit? Quam multi veterum

(b) TERTULLIAN. *aduersus Praxeam*. Cap. I.

(c) HIERON. *de viris illustribus*. Cap. LIII.

veterum patrum post Cyprianum in Tertulliano laudando prope nimii fuerunt, ita tamen, ut errores viri, & temere probatas Montani ac muliercularum quarundam prophetias auctoritati eius multum obfuisse agnoscant, & inter ingenii ac facundiae laudes illaudabilem Phrygum affectationem infament. Ita quidem nec hac, nec vlla forsitan defensione Tertullianus roties defectionem confessus, toties deprehensus, eripietur. Et bene est, quod etiam SANDIVS, agnito auxiliorum suorum vitio, veritati cessisse, & accusationi Tertulliano consentientibus omnibus intentatae subscripsisse videatur. Ille igitur viri ceteroquin in ecclesia praesca sine controversia praecleari error, ut dissimulari nequit, ita dignum esset, quod accuratius excuteretur, argumentum. Et sunt etiam in omnium manibus Theologi Argentoratensis dissertationes septem (d) de lapsu Tertulliani ad Montanistas, in quibus tamen, qui accuratius scribendi genus amant, quae recidi possent, inuenient, & vicissim quod adderetur, desiderabunt. Indulget enim auctor excursionibus frequentioribus in tempora nostra nostrisque proxima, & est saepe numero *περὸς τὸν* opere ipso maius, rerumque recentiorum commemoratione negligitur Septimius, ut adhuc multa superesse videantur, si quis ex instituto quaestionem repeteret, lapsusque illius causas, periodos, & euentum, consultis vbique temporum rationibus, excutienda sibi sumeret. Nostrum non ita late patet institutum. Illud enim vnice dignum examine nostro putauimus, ex vtro genere singula Tertulliani scripta esse videantur; sapiantne Montani haeresin, an ante lapsum composita sint. Nam in disputationibus de rebus grauissimis ad hoc discrimen saepe prouocatur, & quisque Tertulliani liber, ut vel prod est alleganti, vel nocet, defenditur, vel infamatur; non sine illorum indignatione, qui Tertulliano nunc orthodoxi,

A 2

nunc

(d) Io. IOACH. ZENTGRAVII ad Montanistas.
dissert. VII. de lapsu Tertulliani

nunc Montanistae personam, non vt cuiusuis scena postulat, sed ex praescripto veritatis, imponi vellent. Qua in re ad constituendum certum discrimen nulla tutior via teneri posset, quam si annus, quo noster ad Montani sectam secessit, accurate determinaretur, & inuestigata singulorum librorum aetate, demum regula certa, qui ante illud bonae mentis deliquium, qui postea scripti sint, constitueretur. Hoc autem commode obtineri posset, si acutum illud & supra laudes nostras positum ingenium Reu. Abbatis Io. LAURENTII MOSHEMII eandem curam, quam in indaganda Tertulliani Apologetici aetate praestitit, ceteris etiam libris, vt olim pollicitus est, (e) impendere, studiumque suum ad chronologicas minutias, sed sine quibus nobis in quaestionibus grauissimis aqua nonnunquam haeret, demittere non recusaret. Habet quidem haec opera illud difficultatis, quod aliqui Tertulliani libri certis & indubitatis temporum notis adeo vacui videantur, vt eorum aetas non dicam accuratis rationibus demonstrari, sed suspitionibus attingi vix possit. Sed pendet res ex cuiusque sagacitate & odora ingenii vi, quam nostri iudicii tenuitate metiri, temerariae confidentiae vitium foret. Itaque quamuis annales Tertullianos condere, suosque cuius libro annos assignare vel ex indiciorum penuria, vel ingenii culpa non audeamus, in illud tamen discrimen, quo scripta Septimii Montanistica separantur ab orthodoxis, inquirere animus est. Omnia vero rimantibus non tam differentia quaedam, quam potius vbiuis obuium, & omnibus, qui supersunt, Tertulliani libris impressum Montanismi studium apparuit; qua in re quam recte positi a nobis sint calculi, mox, quando per singulos libros circumeundo sententiae nostrae rationem reddiderimus, legentibus manifestum fiet.

§. II.

(e) Io. LAVR. MOSHEMII de se. Dissert. ad H. E. pertinentium.
tate Anologel. Tert. p. 82. in volum.

§. II. In hos itaque tam anguste coactos instituti nostri fines non incurruunt quaestiones remotiores de Montano ipso, de Maximilla & Priscilla, ceterisque, qui vel eodem spiritu agitati, vel eidem creduli fuerunt, nec magis aliae tractationes de sectae origine, fati, & erroribus, quae singula, ut oporteret, excutere maioris esset operis, & diligentiae latus, quam tempora nostra permittunt, diffundendae. Nam prope singula, quae de his hominibus fati secure iactantur, inquisitione repetita scrutanda essent, cum illi sectae contingerit, quod multis aliis, ut pauci, qui eam describendo attigerunt, odio vel gratia prorsus vacent, eamque diligentiam & inuestiganda veritate normam custodiant, sine qua tamen haeresium historiae facile vel in inconsultam defensionem, vel in calumniam desiliunt. Illud a nobis nemo postulabit, ut quicquid antiqui patres de Montanistis memoriae prodiderunt, iterata opera, & vel eo nomine, quod ab aliis iam occupata sit, inutili describamus. Dabunt haec plena manu, qui vel vniuersam ecclesiae historiam, vel haeresium catalogos texerunt. Haec dignior examine quaestio foret, quid illa veterum testimonia veri ac solidi crepent, & quid de Montanistarum accusatoribus & defensoribus antiquis & nouis iudicio certo tenendum sit. Nam nec huius sectae, quamquam ab ecclesia toties notatae patrum sui defuerunt; cum & olim eam adhuc nascentem TERTULLIANVS defenderit, & inter recentiores RIGALTIVS, (f) GYRTLERVS, (g) & illud tot haereticorum praesidium ARNOLDVS, (h) aliique operam suam & excusandi sollicitudinem ei commodauerint. Darent vel hi recentiores amplam disquirendi materiam, nisi defensiones eorum statim proderent, quod plerique veritati minus quam partibus studeant,

A 3

ant,

(f) NIC. RIGALTIVS in praefat. ad Tertulliani oper.

(g) NIC. GYRTLERI Theologia Prophetica Cap. XXV.

(h) ARNOLDI Kirchen und Ketzerhistorie P. I. Lib. II. Cap. IV. §. 44.

VI TERTULLIANI QVAE SVPERSVNT

ant, & immoderato Tertulliani ab haereseos foeditate vindicandi amore, aut vitiosa in novos prophetas & fanaticas turbas indulgentia saepius abripiantur. Illis enim, quorum intererat, Tertullianum orthodoxum seruare, cum defectiorem ad Montanistas in re manifesta negare non possent, nihil reliquum erat, quam vt ipsum Montanum defenderent, & huius sectae nomen honestius redderent, & vnus magni aedeciae auctoritate, velur quondam Pompeianas partes accessione Caronis, excusarent. Similiter alii, qui nouis prophetis indulgent, omnesque parum sedatae mentis motus, quasi coelitus excitatos venerantur, & minus credulos propheticae iactationis iudices vt persecutores oderunt, continuo cum ARNOLDO prophetias Montani defensione, veteres autem ecclesiarum antistites, qui Spiritus S. charismata in Montanistis apparere ex certis indicis negauerant, reprehensione dignos censuerunt. Ex hac peruersitate studiorum & consiliorum, quibus defensores illi ad excusandos Montanistas descenderunt, facile patebit, semel sublati, quibus temere nituntur, fundamentis, multa sine magno negotio dispelli posse, vt dispulit etiam plurima B. HEINECCIUS. (i) Nos, vt diximus, a pingendis Montanistis propter summam in eligendis genuinis coloribus difficultatem, cohibemus manum. Difficultatis autem plenum opus esse illi, qui Montanisticarum historiarum auctores, eorumque fidem & peritiam ad examen reuocabunt, experientur. Neque enim monendum esse puto, Philastrii & Epiiphanii suspectam auctoritatem male tutum iter praebitum esse. Ne Hieronymum quidem, & Augustinum, & patres ceteros ab aetate Montani aliquanto remotiores testes secure citarem, nisi prius antiquiorum auctorum, ex quibus hi sua depromserunt, fidem explorauerim. Seruauit enim EVSEBIUS fragmenta vetustissimorum scriptorum de
Mon-

(i) IO. MICH. HEINECCIUS ten Cap. VI. §. XII. seqq.
Prüfung der sogenannten neuen Prophe-

IN MONTANISMO SCRIPTA VIDERI VII

Montanismo, qui Montani aetatem attigerunt, & nisi fallor, ceteris omnibus in commemorandis huius sectae doctrina & fatis praecundo scribendi materiam praebuerunt. Quae monumenta si dubiae fidei sunt, & suspicione non vna premuntur, quid in historia Montanismi nobis pollicemur? aut quid de laticibus sperabimus, si fontes etiam nonnihil sordium vehunt? Quam multis vero locis etiam haec auctoritas prisca vacillet, paucis ostendemus, quando prius de ipsis auctoribus quaedam dixerimus. EVSEBIVS (k) in describenda Montani secta auctore anonymo vitur, ex cuius libris tribus contra illam haeresin scriptis quaedam fragmenta servavit, & operi suo intexit. Hunc scriptorem HEINECCIUS, (l) TILLEMONTIVS (m) & plerique recentiorum Asterium Urbanum fuisse putant, parum provide, meo quidem, & ut opinor omnium, qui Eusebii verba studiosius inspexerint, iudicio. Refert Eusebius, Apollinarium Hieropolitanum contra Montanistas scripsisse, & cum eo plures viros doctos (πλείους τῶν λογίων ἀνδρῶν) ex quibus aliquis (τῶν εἰρημένων τις) suam cum novis prophetis habitam disputationem tribus libris completus sit. Ille igitur quidam non Asterius Urbanus ab Eusebio dicitur, nec fuisse potest, ut ex ipsis fragmentis, si curiose legantur, apparet. Allegat enim anonymus ipse librum Asterii Urbani, suisque se verbis & allegationibus satis ab Asterio distinguit. Fraudi vero fortassis quibusdam fuit, quod haec verba crediderint Eusebii esse, cum sint anonymi, & Asterium Urbanum ab Eusebio citari putaverint, cum ab anonymo, & quod consequitur, cum Asterio non confundendo, citata sint. Alter, cuius fragmenta quaedam EVSEBIVS (n) servavit, Apollonius est, de quo mihi iterum sententia quorundam recentiorum, qui cum Montano vivo ac

(k) EVSEB. Eccles. histor. Lib. V. Cap. XVI. & XVII. pour servir à l'histoire eccles. Tom. II. P. III. p. 69 seqq.

(l) HEINECC. cit loco.

(m) TILLEMONT. Mémoires

(n) EVSEB. cit. loc. Cap. XVIII.

superfite scripſiſſe perhibent (o) ſuſpecta viderur. Hieronymus enim, qui Apollonii librum ipſe tractavit ex eo refert, (p) Montanum & mulierculas vates vitam ſuſpendio finiſſe. Haec de auctoribus ipſis, quamquam leuia, cura tamen & emendatione digna videbantur. De fide ipſorum nollem cauillari, quod ipſum, ſi quis temere faceret, etiam diſſicillimum foret; cum & anonymus ille & Apollonius vetuſtiſſimi auctores ſint, ipſamque Montani aetatem proxime attingerint. Neque tamen dubito, quin illi, qui ex his auctoribus ceteros ſua deſcripſiſſe norunt, rigidius examen admiſſuri ſint, & facile conceſſerint, quando his indulgeretur, cetera quoque Montaniſticae hiſtoriae monumenta inemendabili dubitationis vitio inuolutum iri. Ac primum neſcio, annon multos id vnum offendere poſſit, quod vetuſtiſſimi rerum Montaniſticarum auctores non tam hiſtorici ſtudio partium proſus vacui, quam potius in ipſis cum Montani grege controuerſiis volutari fuerint. Non equidem ignoro, de ceteris etiam plerisque ſectis nullos alios hiſtoricos ſuperſe, niſi qui ſimul aduerſarii fuerint. Sed hoc ipſum incommodum multas hiſtoriae haereſium partes lubricas reddidiſſe, & ſectatores certi ac veri religioſos in ancipitis dubitationis fluctus miſiſſe, vrinam falſo iactaretur! Tenebit hoc certe omnia eorum animos ſuſpenſos, qui hominum ingenia norunt, & quam facile viris ceteroquin integerrimis vincendi deſiderium & diſputandi artes quaſi ex inſidiis obrepant, exemplorum multitudinem didicerunt. Deinde anonymus ille Eufebianus, qui, vt diximus, Aſterius Urbanus falſo creditur, tribus libris ſuis id egit, vt diſputationem, qua cum Montaniſtis Ancyrae congreſſus erat, ipſe victor deſcriberet. (q) Quod ſi caſte ac religioſe fecit, neceſſe erat, vt prius victoriae ſuae aliis perſuadendae ſtudium, quod inter humana vitia plerumque poſtremo loco depo-

(o) TILLEMONT. cit. loc. p. 68.

Cap. XL.

(p) HIERONYM. de viris illuſtr.

(q) EVSEB. cit. l. Cap. XVI.

libro tertio reddit, & aliquos fuisse fatetur, sed ad rem pertinere negat, nullamque per eos auctoritatem nouis prophetis accedere contendit, cum & Marcionistis, & aliarum haeresium sectis sui sint martyres, quorum tamen sanguis errores opinionum peruersarum non eluisset. (u) Quod quam parum distet a contradictione, viderint, quorum interest horum fragmentorum auctoritatem integram seruare. Illud nec in anonymo, nec in Apollonio ferendum videtur, & ni fallor omnium interdum vertant, & desultorio more nunc de imposturis & fallendi artibus, nunc de enthusiasmo, interdum etiam de agitationibus a malo genio profectis disputent, & res longe diuersissimas, & quae in vno homine simul esse non possunt, in vnum tamen charactere cogant. Oportebat autem cum aliquo discrimine versari, & vt vnique protinus constare possit, ex quo genere prophetae falsi fuerint, descriptione certa nec adeo varia constituere. Iam vero Montanus in historicis nostris aliquoties personam mutat, & mox calliditate ac fraudibus fabulam agit, mox furit, mox agitur a diabolo. Ac fraudis cum aequae ac mulierculae accusari, vel ex eo manifestum est, quod initium turbarum ex immoderato *Φιλοπαροειας* studio cepisse, quod pecuniam captasse, & vicissim ad conciliandos sibi & pasceudos aescelas dedisse, quod foenus exercuisset, alea luisse, corpus etiam molliter curasse, & capillos tinxisse perhibetur; (x) qualia in prophetam cadere possunt impostorem,

non

(u) Ibid. *Ἐπὶ τοῖς μάρτυρας καταφύγει περὶ τῶν λίγωντι πολλοὺς ἔχει μάρτυρας, καὶ τούτο ἐστὶν τιμητικὸν πρὸς τῆς δυνάμεως τοῦ καθ' αὐτοῦ λεγομένου προφητικῆς πνεύματος. Τὸ δὲ εἶναι αἴτιον ὡς εἰκοι πάντος μᾶλλον εἰς ἀληθείας καὶ γὰρ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τῶν πλείους οὐκ ἔχουσι μάρτυρας. κ. τ. λ.*

(x) EUSEB. cit. l. c. XVIII. (οὐτος ὁ Μοντάνιος) ὁ περικτήρας χρημάτων κατασχόμενος ὁ ἐπὶ ἰσχυροῦς προσφάτων τῶν δωροληψίας ἐπιτεχνούμενος, ὁ σκελάρια χορηγῶν τοῖς καρπύουσι αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἰσὺ δὲ τῆς γαστριμαργίας, ἢ διδασκαλίας τοῦ λόγου κεραιόντων. Προφῆτες, εἰπέ μοι, βέλτερος; προσφῆτης τάχαλις καὶ κίβεις ταίξει; προσφῆτης δανείζει, ταῦτα ὀμολογησάτωσαν πότμον, ἢ μὴ; ἐγὼ δὲ εἶμι γίγνησι παρ' αὐτοῖς δεῖξω.

non in eum, qui male tutae mentis aestu vel plane daemone aspirante corripitur. Et tamen idem ille Montanus apud eosdem auctores in ecstasi incidit, & *amentia* bacchatur, (y) & in his demum ecstasibus moribus veri prophetae signum esse contendit. Ingerit se denique malus genius, & Montanum modo impostorem aut enthusiasm ocorrectum implet, & quod omnium maxime mirum est, eum tam contumaciter occupat, ut etiam a viris piis eiici non potuerit. Aiunt enim auctores nostri, quamquam valde inexpectate, hypocritas obtulisse, quo minus diabolus expelli potuerit. (z) Ita vero multi ancipites haerebunt, qui fieri potuerit, ut illi, qui daemonibus imperare & exilium indicere sperauerant, cesserint tamen hypocritis, & qui contra spirituum virtutem arma non sine spe vincendi induerant, artificis hominum succubuerint? Talia in vetustis Apollonii & anonymi fragmentis etiam eos male habebunt, qui ceteroquin nomen incredulorum minime affectant. Nos certe nihil cavillandi temeritati dedimus, & quam procul ab ea sumus, ipsa fragmentorum verba, quae descripsimus, protinus ostendent. Itaque quid de Montanistarum historia certi & explorati nobis pollicebimur, si scriptores etiam coaevi talibus vitis vrgentur? quam adhuc multa in his ipsis auctoribus observari forte possent, si superessent integri, cum tot naevus etiam fragmenta conspicua sint? quid denique recentioribus faciemus, a quibus latice puriores inique postularentur, quandoquidem eos ex his fontibus deduxerunt. Adde, quod Montanismo idem acciderit, quod aliis sectis bene multis, ut aetas discipulorum peior praeceptoribus auctores sectae ipsos infamaverit, & sequacium culpa redundarit in magistris. (a) Adde, in historiis Montanisticis hunc veluti proprium ac singularem scopulum esse, quod cum Mont-

B 2

tani-

(y) *IBID.* ἀνοσιώ μανία ψυχῆς.

ἠθέλησε τὸν δαίμονα τῆς περιόδου ἐκβαλεῖν, καὶ οἱ ὑποκριταὶ οὐκ ἔφησαν.

(z) *IBID.* Ζη ὁ θεὸς ὁ ἐν ἀβραάμῃ, ἐν Ἰσαὰκ ὁ μακάριος ὁ ἐν ἀγγέλω.

(a) TILLEMONT. cit. loc. p. 66.

tanistis aliqui confuderint Montenses, seu Donatistas, (b) nominumque confusione simul reprehensiones huius haereseos & errores suos multiplicauerint. Quae si quis omnia perpendat, fatebitur, Montani sectam inter eas pertinere, quarum historiae dubiis plenissimae sunt, & de quibus vulgo plus dicitur, quam scitur.

III. Quae cum ita sint, maluimus causam Montanistarum iniudicatam relinquere, neque nocebit instituto nostro, si generalem, de vniuersis & singulis sectae erroribus, quaestionem, quae in ordinem dicendorum necessario non incurrit, omiserimus. Quicquid enim de ceteris eorum dogmatibus tenendum sit, illa certe, quae Tertullianus ab eis accepit, designari ac velut in digitos diduci possunt. Nimirum hos errores ipse suomet indicio prodit, & quando contra Psychicos vel Catholicos disputat, tunc ipse sua manu maculas, quibus in communione cum Montanistis aspersus est, reteggit. Quorum omnium catalogum iam alii (c) satis diligenter texuerunt, multisque argumentis probarunt, quod primus viri error, & ex quo ceteri fluxerunt, in falsa de Montani prophetis persuasione versatus sit. Huius enim Montani & quarundam mulierularum ecstasticis motibus Spiritum S. nouae reuelationis auctorem, verum Paraclerum, interuenire censebat, & ex ore suorum vatum doctrinam Apostolorum suppleri, nouisque praeceptis disciplinam ecclesiae seueriorem, & quod consequeretur, perfectiorem reddi posse, conrendit. Hoc Montanistico genio adspirante moechis ecclesiae fores obserat, Christianis secundarum nuptiarum foeditate, ut ait, interdicit, fugientibus in persecutione viam praecul-

(b) S. OPTATVS de Schismate Donatist. Lib. II. Cap. IV. & ad eum locum notae DV PIN. COVSTANT. Epist. Rom. Pontif. Tom. I. p. 655. TILLEMONT. cit. loc. p. 59. MELCH. LEYDECKERI histor. eccles. Afric. Tom. II. p. 61.

(c) ZENTGRAV. diff. de lapsu Tertull. ad Montan. Diff. V. §. 4. TILLEMONT. Memoires pour servir à l'histoire eccles. Tom. III. P. I. p. 366. ALLIX. de vita & scriptis Tertull. Cap. V.

cludit, ieiunia multiplicat, & legis necessitate veluti sancit, ut cetera taceam, quae de spe regni mille annorum, de virginibus velandis, de militia in Christianis non ferenda, & de quibusdam disciplinae capitibus, alias in Christianorum libertate positis, sed Montanistarum terribili seueritate velut imperio praescriptis, passim in libris suis iactat. Quae quamuis pleraque Tertulliano iam sua natura satis austero nemine etiam praecunte in mentem venisse, ac ipsi potius domi nata, quam a Montanistis arcessita videri possent; est tamen duplex indicium, ex quo intelligimus, quod ex Montanistica monera sine dubio sint. Nullum enim ex his, quae modo recensuimus, capitibus terigit, quin vel ad eius confirmationem auctoritate nouorum prophetarum utatur, vel in eiusdem defensione, Psychicos exagitet, neutrum vero, nisi ab eo, qui relictis catholicis Montani castra sequebatur, fieri potuisse immorum est. Quod pluribus testimoniis ex Septimii operibus ostendere tam facilis quam exuberantis operis foret. Nam & ab aliis collecta sunt, & pleraque, quando per singulos eius libros Montanismi conuincendos circumibimus, producentur, adeoque superfluum esset, hunc etiam locum multitudine testimoniorum onerare. Succedit igitur, ut illud vnum, quod opellae frons profiteretur, nimirum omnes, qui supersunt, Tertulliani libros tunc demum, postquam Montanisticis erroribus infectus erat, prodidisse videri, accuratius ostendamus; quod ipsum, quando prius pauca de ratione, quam in examinandis Tertulliani scriptis tenere oporteat, praefati erimus, argumentis haud fallacibus, ut opinor, demonstratum dabimus.

§. IV. Ac primum quidem monuisse iuuabit, ne quis eos tantum libros a Tertulliano Montanista scriptos esse putet, quo: HIERONYMVS pro Montanistis compositos esse retulit (d). Qui ita censuerunt, interpretatione verborum Hieronymi falli ducuntur, & quam parum in lectione Ter-

B 3

tul-

(d) HIERON. de viris illustr. Cap. LIII.

tulliani volutati sint, prodidere. Nam manifestum est, HIERONYMVM non id agere, vt libros orthodoxiae probatae ab his, qui erroribus haereticis infecti sunt, accurato discrimine separet; sed vt eos tantum, quos ex professo contra ecclesiam scripserat, & qui Montani dogmata non solum sapiunt, verum etiam tuerentur, indicaret. Nihil dubii verba eius relinquunt, in quibus commemorat *βιβλους, ας ΙΑΙΩΣ κατα της εκκλησιας καταγεγραφατο, libros, quos PROPRIE contra ecclesiam scripsit.* Quae si quis ita interpretaretur, (c) ac si praeter eos, quos hoc loco Hieronymus recenset, haereticae labis omnes puri essent, nae ille in exiguum numerum Montanistica Septimii scripta cogeret, & argumentorum in contrariam opinionem euntium spissa nube refelli posset. Interest vero multum, vtrum liber ad excusandam & ex instituto defendendam haeresin compositus sit, an tantum indicis quibusdam, quod auctor, cum ad iam iam haeserit, legentibus prodatur; vel vt binis verbis rei discrimen edisseramus, vtrum pro Montanistis, an in Montanismo scriptus sit. Illius generis libros Hieronymus recensere voluit, nos huius; parumque roboris haberet argumentum, quod ex Hieronymi breui catalogo ad imminuendam & coarctandam prolixitatem nostri conuerteretur. In multis, & vt ostendemus, in omnibus, qui supersunt, libris suis Tertullianus se Montani assecclam praestitit; defensorem in paucis; & quamuis Montanistica illa sica vbiuis succinctus videatur, eam tamen rarius, & tunc demum, quando scribendi materia etiam digladiandi campum aperire videbatur, contra Catholicos eduxit. Huic adde alterum, sed cuius eo magis memores nos esse oportebit, quo securius a plerisque negligitur, ne quis properata facilitate librum Tertulliani a Montanismo suspicione statim abluat,

(c) Ita vero interpretatus est, vt in histor. Bibliothec. suae P. I. p. 157. alios mittamus B. Io. FABRICIVS seqq.

soluat, qui nulla illius haereseos vestigia continet. Quam-
 uis enim prima facie peregrinum ac prope iniquum videri
 possit, etiam illis libris, qui labe Montanistica carent, accu-
 sationem intentare, & cum periculo calumniae suspitioni-
 bus aliunde petitis inniti; magnum tamen, nisi vehemen-
 ter fallimur, in temporum ratione momentum positum, &
 certissima collectio est, eum librum, qui nulla quidem indi-
 cia Montanismi per se praebet, sed secundum scribendi tem-
 pus & ordinem post alium, qui a Tertulliano iam Mon-
 tanista compositus erat, prodit, hoc vnico, quod ab aetate re-
 centiore petitur, argumento Montanismi conuinci posse.
 Nunquam enim certis testimoniis probatum est, Septimum
 nostrum ab affectatione Montani ad bonam mentem & ad
 ecclesiae, quam deseruerat, gremium rediisse. Quare, si
 Tertullianus non solum in Montanismum incidit, quod
 dubio carere puto, verum etiam vsque ad finem vitae, vt erat
 in receptis sententiis constanter defendendis contumacissimus,
 perstitit, quid prohibet, quo minus aliquos eius libellos nullis
 quidem huius haereseos maculis signatos, aliis tamen libris si-
 ne dubio Montanisticis recentiores, & hinc in ea, quam semel
 receptam numquam deposuit, opinionum peruersitate scri-
 ptos, inter Montanisticos coniciamus. Non omne, quod
 explicandum sibi sumserat Tertullianus, argumentum ear-
 um quaestionum tractationem recipiebat, de quibus inter
 Catholicos & Montanistas disputabatur. Er quamuis nul-
 lam facile occasionem contra Catholicos stomachandi suos-
 que prophetas magnifice collaudandi Septimius noster omi-
 sisse videatur, non omnes tamen, quas tractare coeperat, ma-
 terias, nouorum prophetarum elogium admisisse, nec sem-
 per opportunum ad tentandam in Psychicos eruptionem
 campum praebuisse, palam est. Itaque vel subscribendum
 erit regulae ac finitioni nostrae, libros nimirum cetera non
 suspectos solius temporis argumento Montanisticis iure ad-
 iungi,

ingi; vel euincendum, Tertullianum recepta a Montani grege sententias iterum deposuisse. Quod postremum, cum vix vlla veri specie defendi possit, vtar postea saepenumero norma, quam modo duxi, nec admittam cuiuscunque libelli Tertulliani ex defectu errorum Montanisticorum defensionem, homo ceteroquin ad accusandum minime pronus, & calumniarum nullam magis, quam qua innocentes vel homines, vel libri haereticos insimulantur, perosus. Huic sententiae nostrae obstare possent alia, prorsus in contrarium circumacta, quae ne quidem illos Tertulliani libros, qui dogmatibus Montanismum redolentibus maculati sunt, in catalogum eorum, qui ab ipso iam Montanista scripti essent, ruto relicti patitur. *Nam plerosque, inquit celeberrimus MOSHEMIVS, (f) eorum errorum, quos in Montano Christiani recte sentientes damnarunt, iam ante fouit homo hic supra modum tristis & seuerus, quam Montanus res nouas inter Christianos moliretur.* Ego Tertullianum per terrificam & austeram indolem in eosdem errores, quos postea Montanus propalauit, tametsi ne quidem ille praeiussit, incidere potuisse, non concesserim tantum, verum etiam contenderim. Est inter vnus sectae homines quaedam ingeniorum conspiratio & similitudo, tamque peregrinum foret, vt Aristippum Cato sequeretur, quam frequens, vt Catonis similes fortiter & constanter rem agant, etiam si porticum nunquam frequentauerint. Itaque Tertulliano Montanismum quendam ante Montanum obrepere potuisse, nemo, nisi qui hominum ingenia nescit, negauerit. An reapse viro haeserit, quaestio est, vt dicimus, facti, ad cuius finitionem coniecturae de similitudine ingeniorum non sufficiunt. Si EVSEBIO credimus, Montanus prophetias suas & errores spargere coepit circa annum CLXXI. Itaque si plena securitas in ea re definienda quaereretur, quaerendus

(f) MOSHEM. de actate Apologetici Tertulliani §. XVI. not **
pag. 59.

IN MONTANISMO SCRIPTA VIDERI. XVII

rendus esset ex operibus Tertulliani liber, qui ex certis temporum notis ante Montanismi primordia scriptus crederetur. Qui si doctrinas contineret, quas demum ex officina Montani prodiisse, & inde ad Tertullianum pervenisse credideramus, utrumque euinceretur, tum quod Tertullianus etiam nondum Montanista eosdem, quos a Montano demum accepisse vulgo putatur, errores fouerit, tum quod valde lubricum foret, ex maculis doctrinae ac disciplinae de discrimine librorum Tertullianeorum suffragium ferre. Iam, cum nondum designatus sit eius liber, qui anno *CLXXI*. antiquior ex iustis causis haberi debeat, multum ab illa Montanismum Tertulliani ante Montanum statuendi securitate decrevit. Haud equidem contenderem, fieri non posse, ut singulis Tertulliani libris sui natales anni adscriberentur, quoniam, ut antea diximus, de aliena sagacitate desperare conscientia mediocritatis nostrae nos cohibet. Sed utamur interim hac exceptione, notosque illos Montanistici gregis errores Tertulliano iam ante Montani tempora quasi ex suo fundo natos & ab eo propositos esse, prius non admittamus, quam liber Tertulliani, qui ex indubiis argumentis Montani aetatem antecedit, designatus sit. Quod si fiat, plane fatebimur, lubricum esse, de discrimine librorum, quos ille vir vel cum adhuc cum catholicis faceret, vel postquam ad Montanum desciverat, scripserat ex errorum Montanisticorum sapore iudicare. Ceterum nec hanc graduum veluti scalam admiserim, qua nonnullos vfos esse video in distinguendis libris a Tertulliano recte sentiente, Montanizante, & Montanista conscriptis; (g) vel ut PEARSONIVS loqui solet, qui inter TERTULLIANI Montanismum nascentem & adultum discrimen statuit. (h) Carent haec finibus certis, nec minus ambiguis vultus esset Montanizantis & Montanistae, quam eius, qui aegrotare incipit, & aegrotantis. Nisi forte dicamus,

C

Mon-

(g) ZENTGRAV. cit. dissert. IV. §. X. seq.

(h) IO. PEARSONII Vindic. Ignatian. P. II. Cap. XI.

XVIII TERTVLLIANI QVAE SVPERSVNT

Montanizantis libros esse, qui quidem Montani dogmatibus infecti sunt, sed recte sentientes non exagitant; Montanisticae vero, qui haeresin non solum continent, verum etiam contra Catholicos ea, qua solet Tertullianus, erga partes aduersas acerbitate defendunt. Ita certum haberemus vocum ceteroquin ambiguarum discrimen, quod tamen nec Zentgrauius, nec Pearsonius sequuti sunt. Quare ut ad propositum redeamus, duplex est indicium, quo liber Tertullianus Montanismi conuincitur, alterum, si doctrinas, quales Montanum & eius mulieres, postquam vaticinari coeperant, sparsisse nouimus, contineat, easque noui paracleri auctoritate confirmet, & contra recte sentientes, vel ut in his controuersis contumeliosa nomina volitant, Psychicos defendat; alterum, si labis Montanisticae quidem purus, verum non tam ob sanam auctoris mentem, quam quod peccandi occasio defecerit, integer sit, aetate tamen ex certis indicis eruenda libellos alios indubitati erroris sequatur, & hinc in haeresi non quidem vbiuis manifesta, Tertulliani tamen vsque ad vitae finem perpetuo & indiuiduo comite, conscriptus sit. Itaque circumeamus huius auctoris Montanismi aegri lectum, & cuiusque libri causa venam tentemus, quo id, opinor, consequemur, ut vel ipsos Montanismi motus & veluti paroxysmos deprehendamus, vel si etiam his erumpendi locus haud fuerit, ex rationibus temporum coniectemur, librum ab aegro & velut in eo lectulo, vnde numquam per omnem vitam resurrexit, compositum esse.

§. V. Atque ut a certis, quod in omni scriptione decorum, in hac prorsus necessarium est, ordiamur, lirem cum nemine, nisi cum eis, qui Tertulliani aduersus omnem Montanismi suspicionem temere defendendi studio insano ducuntur, habebimus, si libros eius *de monogamia*, *de fuga in persecutione*, *de ieiuniis* & *de pudicitia* in censum scriptorum sine controuersia Montanisticorum reiecerimus. Nam

Nam vt recentiorum prope omnium consensum, qui magni momenti esset, rem tamen non conficeret, mittam, vnus sed magnus testis HIERONYMVS (i) sufficere posset, qui si vel nullis aliorum argumentorum auxiliis corroboraretur, nobis persuaderet, tractationes Tertulliani *περὶ σωφροσύνης, περὶ διαγωγῆς, περὶ νηστείας, καὶ περὶ μονογαμίας* inter eas esse, *ὡς ἰδιωτὸς κατὰ τῆς ἐκκλησίας συνεγραΐσθαι, quas proprie contra ecclesiam scripserat.* Atqui dubio carere puto, libros plane pro Montanifino, & ad tuendam eius causam conscriptos, ab auctore haereseos puro componi non potuisse. Ac si quis Hieronymi auctoritatem repudiaret, Tertulliani tamen ipsius fidem haud recusare posset, qui toties in seipsum suaeque opinionis peruerfitatem testimonium dicit, quoties contra Psychicos, vt solet in his libris frequentissime, debacchatur. Psychicorum autem nomen, vt notissimum, & in hac opella iam pluries indicatum est, per contumeliam a Tertulliano recte sentientibus dari, quis rerum ecclesiasticarum peritus probandum postularet? Nisi quis forte nouus exoriatur MARTINVS PERESIVS, qui cum catholicae religioni addictus, ieiunia & quaedam alia Montanistarum dogmata cum suis suorumque opinionibus conspirare, Psychicos vero illis contradixisse animaduertisset, nescio quos haereticos hoc elogio exagitari credidit, eoque nomine merito a viris celeberrimis Io. DALLAEO, (k) & ERN. SALOMONE CYPRIANO (l) reprehensus est. Talia vero posthac cuiquam in mentem venire posse, timere vetat vulgata etiam inter tyrones notitia, quod Tertullianus, postquam semel pro Montanistis contra Catholicos gladium strinxerat, hos iniqua contumelia *ψυχικὸς*, seu *animales homines*, illos *πνευματικὸς*, seu *spirituales* appellarit. Itaque omnes Tertulliani

C 2

(i) HIERON. de viris illustr. Lib. II. cap. III. Cap. LIII. (l) ERN. SALOM. CYPRIAN. in notis ad Hieronym. cit. loc.

(k) IO. DALLAEI de Ieiun.

ni libros, in quibus illud contumeliosum catholicorum nomen Psychici legitur, ad scripta Montanistica sine dubio pertinere, immotum puto. Ac si singulos, quorum inscriptiones modo commemoravimus, libros excutiamus, ille de monogamia statim in ipso limine totum veluti apparatus Montanismi suspensum ostendat. *Haeretici*, inquit Tertullianus mox in initio libri, (m) *nuptias auferunt, Psychici ingerunt*, seu quod idem est, in duobus extremis peccatur, & ab haereticorum quorundam sectis, quae nuptias perosae caelibatum imperant, & a ceteris Christianis, qui matrimonia multiplicant. Inter hanc virtuosam haereticorum continentiam, & Psychicorum licentiam media via incedere Montanistas putat, quibus Paracletus suus in ore Montani manifestus nuptias quidem concesserit, sed vnas, cum contra catholici, seu, ut eas Tertullianus ob animalium cupiditatum imperum iterum appellat, Psychici vel ex hac sola causa Spiritus S. charismata in Montano non agnoscant, quod disciplinam severiorem introducat, & magis onerosa, quae Deus antea praecipere distulerat, officia per novos prophetas nunc exigat. (n) Sufficere haec pauca possunt, ut ex virgine leonem agnoscamus. Neque enim indicia Montanismi cetera, quae in singulis prope capitibus obuia sunt, colligemus, praesertim cum nemo, quod sciam, ex recentioribus dubitauerit, quin Tertullianus, quando de monogamia scribebat, Montanismo aeger decubuerit. Librum *de ieiuniis*, vel ex sola, quam immotam posuimus, temporum regula, Montanisticis adscribere liceret. Est enim post tractationem de monogamia compositus, (o) adeoque si vel indicia cetera deessent, ad virtuosum Tertulliani statum, qui postquam semel virum occupauerat, ad finem vitae duravit, solo aetatis argumento pertinere videretur. Sed ad has probationes tunc demum, quando alia nulla in promptu sunt, recurrimus. In hoc

(m) TERTVLLIAN. de monog. cap. I.

(n) TERTVLL. ibid. Cap. II.

(o) IDEM de ieiuniis. Cap. I.
De modo quidem habendi iam edidimus *Monogamiae defensionem*.

hoc libello, talibus quidem auxiliis non opus erit. Nam iterum in ipso velut ostio cum *Psychicis* altercatur, eisque sagineam & remissam ieiuniorum disciplinam exprobrat, & illud inter suorum *spiritualem disciplinam* & aduersae partis *animalem fidem* discrimen iactat, & vt solet vir acerbe dicax, nouis nominibus *multinubentiae* & *multiuorantiae* psychicos infestatur. Illud etiam vnum rem omnem conficeret, quod Montanum & Priscillam & Maximillam, propheticum nempe suum gregem, a *Psychicis* repudiari, plane etiam anathemate vexari, queratur. (p) Omnis vero tractatio perpetuam aduersae partis, vt gulae ventrique deditae, exagitationem, asperi vero Montanistarum rigoris in ieiuniorum, stationum, & xerophagiarum (q) obseruatione positi defensionem & laudem continet, vt prope numeri capitum numerum indiciorum Montanifini aequare videantur. In libro de *puccitia* idem dominatur aduersus *Psychicos* odium, (r) eadem contra disciplinae laxitatem indignatio, quam, cum libellum Tertullianus scriberet, magis adhuc excitauerat episcopus, dubium Romanus, an Carthaginensis, qui omnibus post baptismum adulterii labe contaminatis, sed poenitentibus, veniam ab ecclesia datum iri publice pollicitus erat. Peruulgatum autem est, ex Montani sententia moechis non minus, quam idololatri ac homicidis ecclesiae

C 3

(p) *IBID.* Paraceto controuersiam factans; propter hoc nouae prophetiae recusantur, non quod alium Deum praedicent, Montanus & Priscilla & Maximilla. - & paulo post: quaque ex parte anathema audimus, qui aliter aduertiamus.

(q) De his praeter alios multos vid. CALVOER. Rituale. P. II. p. 299. PFANNER obseru. eccles. Tom. II. Obs. V. & VI. CABASSY. notit. eccles. Saec. II. diss. XX. p. 55. CHRISTOPH. IYSELLI notae in

Codic. Canon. eccles. vniu. p. 89. COTELER. ad Hermas pastor. Lib. III. p. 104. seq. edit. Cleric. BEVEREG. annot. in canon. Apost. cap. LXIX. Io. CASSIAN. de instit. Coenob. Lib. IV. c. XXI. & XXII. & ibi comment. ALARDI GAZARI conf. CHRISTOPH. ANGELI historia Graeca. p. 759. seqq.

(r) TERTULLIAN. de pudicitia Cap. I. *Erit igitur & hic aduersus Psychicos titulus.*

siae portam in perpetuum obferendam fuisse. (s) De iactatione Paraleti, & de *Psychicorum* nomine, quod in hoc libello frequenter ingeminat Tertullianus, dicere mitto. Iam enim ad binos superiores libros animaduertimus, certissima Montanifmi uestigia in his disteriis contineri. Illud denique, quod *de fuga in persecutione* inscribitur opusculum, quamquam ab Hieronymo inter eristica & ex professo catholicis opposita reponitur, tam acerbe tamen, quam quidem tria proxime commemorata, catholicis non insultat. Montanisticis vero iactationibus & praesertim illa gloriatione de suo Paralecto deductore in omnem veritatem non caret, (t) vbiuis autem illud magnum, & quod vnum sufficere posset, emergit indicium, rigor supra modum extensus, & persecutionis euitatio vehementius, quam fieri oportebat, damnata. Satis etiam Tertullianus discrimen, quo sua Montanistarumque sententia deflueret in hoc argumento a ceteris Christianis indicat; crediderimque Fabium, ad quem liber de fuga scriptus est, a Montani grege tunc alienum fuisse, quoniam Tertullianus eum & quos sequebatur a secta sua perspicue separat, (u) & doctrinam de vitanda vexationis fuga, quae Montanistis inter praecipuas & quotidianas erat, a Fabio duram & intolerabilem habitumiri suspicatur. (x) Talia, ni fallor, Montanifmum libri satis euincunt. Adderem aliud argumentum, quod non minus potens esset, sed vim tamen suam, postea demum, quando de aliis quibusdam Tertulliani libris disputauerimus, pleni-

(s) HOTTINGER. de poenitentia p. 9. seqq. DALLAEVS de auric. confessione Lib. IV. Cap. XI. MORIMVS de administrat. Sacram. poenit. Lib. I. Cap. IV. p. 8. IO. DARTIS de Canon. discipl. circa poenitent. Cap. VIII. Opp. T. III. p. 56. ALBASPINAETI obleru. XXII. eiusque & aliorum not. ad TERTVLLIAN. de pudicitia. ORSI. Diff. de capital.

crim. absolut. Sect. II.

(t) TERTVLL. de fuga in persecutione. Cap. I. & Cap. XIV.

(u) IBID. *Procuranda autem examinatio penes Vos, qui, si forte, Paralectum non recipiendo deductorem omnis veritatis, merito adhuc etiam aliis quaestionibus obnixi estis.*

(x) IBID. cap. XIV.

us explicabit. Puto enim ostendi posse, Tertullianum prius ad Montanistas defecisse, quam Christiani sub Seuero primum a praesidibus provinciarum, nouissime vero per edicta Imperatoris ipsius vexari coeperant, adeoque cum adhuc ecclesia pace fruereetur. Veniet mox hac de re latius disserendi locus. Hic vero de fuga liber, cum persecutiones iam inardescerent, nec obscurus earum metus sed praefens atrocitas ecclesiam terreret, (y) immo ni fallor, cum edicta sua Seuerus iam iam proposuisset, (z) conscriptus est. Haec de quatuor libris dicta sunt, quos auctoritas Hieronymi, & quae longe potentius argumentum praebet, ipsius Tertulliani suscepta pro Montanistis defensio, & nimia in Catholicos asperitas haereseos conuincunt.

§. VI. Qui praeter hos quatuor supersunt, Tertulliani libros ad vnum omnes indicia quaedam Montanismi manifesta vel obscuriora, certa tamen continere, nunc ostendum est. Qua in re veluti normae loco nobis erit Seueri persecutio, quam in Africa primam fuisse ex causis idoneis viri docti dudum suspicati sunt. Cui ego sententiae non ideo quidem subscriberem, quod ante saeculum secundum nullam ecclesiam in Africa fuisse cum EMAN. SCHELSTRATIO, (a) ANTON. PAGO (b) & IOS. AVGVST. ORSI (c) putarem. Est enim huius opinionis fons non adeo purus a partium studio, sed ex immoderata callidaque sollertia, quae Africanas ecclesias tamquam colonias ex Romana ductas, & hinc Episcopo Romano subiectas esse probare satagit, vt a MELCHIORE LEY-

(y) *IBID.* Cap. I. *Quanto enim frequentiores imminet persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat.* & Cap. XII. *Auricristo iam in stante & in sanguinem, non in pecunias biante Christianorum.*

(z) *IBID.* Cap. XII. *cum Chri-*

stianum LEGIBVS HVMANIS REVM mercede dimittit.

(a) EM. SCHELSTRAT. de eccles. Afric. diss. I. cap. 2.

(b) ANTON. PAGO Critica ad Baron. ann. XLII. n. V.

(c) IOS. AVG. ORSI Diss. de capital. crim. absolut. Cap. V. p. 138.

XXIV TERTVLLIANI QVAE SVPERSVNT

LEYDECKERO (d) iam obseruatum est, erupit. Sed quod ante Seuerum in Africa martyres nulli fuerint, vel solus Tertullianus nobis persuaderet, qui in libro ad Scapulam (e) *Vigellius Saturninus*, inquit, *primus hic gladium in nos egit*. Atqui ex Actis Martyrum Scillitanorum, quae BARONIUS (f) MABILLONIVS (g) & RVINARTVS (h) ediderunt manifestum est, Saturninum imperante Seuero praesidem Africae fuisse. Nec sine robore argumentum est, quod in vetustissimo quodam ecclesiae Carthaginensis Calendario, nullas martyris Seueriana persecutione antiquioris nomen relatum existet. (i) Itaque si Seuerus imperatorum primus Africam afflixit, & ab eius praesidibus, antequam ipse Edicta proponeret Christiani vexati sunt, ut celeberrimus MOSHEMIVS (k) inuictis argumentis ostendit; sique demonstrari potest, Tertullianum antequam edicta Seueri scripta fuerint, imo antequam praesides a populo militibusque incitati contra Christianos nullo etiam Seueri iussu fauerent, cum Montanistis fecisse; non dubitandum est, quin libri, qui persecutionis vel iam feruescentis, vel proxime metuendae mentionem faciunt, in Montanismo compositi sint. Iam quod *liber de corona*, cum adhuc ecclesia pacem frueretur, nullaque vel Seueri, vel praesidum atrocitas erupisset & tamen in Montanismo conscriptus sit, ex indubiis iudiciis palam est. De Montanistica libelli labe vel ipsa scribendi occasio testimonium praebet. Distribuebatur ex liberalitate Seueri militibus donatium, inter quos aliquis coronam lauream sibi datam capite gestare noluit, & cum otiosam in manibus teneret, & tantum non contemnere vide-

(d) MELCH. LEYDECKERI histor. eccles. Afric. Dissert. praelim. Sect. I. & P. II. Cap. XV. p. 267.

(e) TERTVLLIAN. ad Scapul.

(f) BARON. annal. ad a. CCII.

(g) MABILLON. Vet. Analact. p. 172. edit. Paris a. 1723.

(h) THEOD. RVINARTI Acta marty. p. 56.

(i) V. LOS. AVG. ORSI cit. loc. p. 178.

(k) MOSHEM. de actate Apologetici Tertull. §. VIII. seqq.

videretur, causam rogatus: *Christianus sum!* respondit. Quod factum variis etiam Christianorum iudiciis exceptum est. Nam qui putabant persecutionem nec fugiendam, nec quacunque demum dissimulatione vitandam, adeoque Christianis ab omnibus ceteroquin etiam innocuis, sed aliquam sacrorum ethnicorum communionem inuoluentibus, signis & ornamentis abstinendum esse, tamen quis eorum contemtu se Christianum proderet, (erant autem in hac sententia Montanistae) illis miles fortiter & heroice, & ut Christianum deceret fecisse videbatur. Ceteri vero, qui a Montano eiusque rigore magis alieni erant, non posse tantum coronam accipi, verum etiam, ne pax ecclesiae contemtu donorum Augusti turbaretur, retineri oportere contendebant. Contra quos Tertullianus pro milite libellum de corona peracrem composuit, & de fuga in persecutione doctrinam eandem defendit, quam in libello, qui de fuga ex professo scriptus, & inter eos, qui sine dubio Montanistici sunt, a nobis modo collocatus est, iterum edisseruit. Atqui haec doctrinae utriusque libelli similitudo vel sola conuincere nos posset, Tertullianum non minus Montanismo decubuisse, cum de corona, quam cum de fuga scriberet. Praeterea, quid clarius illa Catholicorum increpatione: (1) *Plane superest, ut etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias eiusdem Spiritus Sancti respuerunt.* Atqui prophetiae, quas Tertullianus repudiatas esse queritur, nullae sunt aliae, quam Montani, Priscillae & Maximillae. Ducunt nos haec vestigia, ni fallor, ad Montanismum in libro de corona deprehendendum, & ex eorum indicio viri docti hanc scriptionem inter haereticas iam iam reiecerunt. (m) Alterum, quod ad librum de corona obseruatione dignum est, ad aetatem eius pertinet. Scriptus enim videtur, cum

D eccle-

(1) TERTULLIAN. de Corona ecclesiasticae. Tom. III. P. I. p. 384.
 Cap. I. FLEURY Histoire eccles. Livre VI.
 (m) BARON. annal. ad a. CCL. §. II. BASNAGII Annales polit.
 BEBEL. antiqu. eccles. Saec. III. eccles. ad a. cc. §. VI. ALLIX. de
 art. V II. p. 973. TILLEMONT. vita & scriptis Terrull. Cap. V. p.
 memoires pour seruir a l'histoire p. 37. ZENTGRAY. diss. I V. §. XI.

ecclesia Africana nullo adhuc vexationis genere tranquillitatem suam turbari sensisset. Ipse Tertullianus de his, qui factum militis imprudens & ecclesiae noxium fore querebantur, *Musitant*, inquit, *tam bonam & longam pacem periclitari*. Ergo & longa pax ecclesiae tunc contigerat, & *bona*, quod ni fallor efficit, vt credamus, eam ne a praesidibus quidem, multo minus edictis Augusti, cum Tertullianus haec scriberet, turbatam fuisse. Pertinet igitur libellus ad eos, qui persecutionem Seuerianam antecesserunt, quod iam dudum agnouerunt viri docti, praeter TILLEMONTIVM, (n) quippe qui post longum demum temporis intervallum, nempe anno CCXXXV, quo Maximinus imperabat, compositum esse, non tam ex certis argumentis, quam potius, vt hypothese suae seruiat, contendit. Viderat enim vir doctus, librum de corona contra Montanismi suspicionem defendi nullo modo posse, & si ante Seuerianam persecutionem scriptum esse admitteremus, cum bene multos alios Tertulliani libellos in hanc reprehensionem haereseos secum veluti tracturum esse, nimirum eos omnes, quos quoad Seueri vexatio ardebat prodidisse certis indiciis constat. Derunt autem TILLEMONTIVS, & praeter eum plures ex Pontificiis operam, vt aliquot Tertulliani libellos, qui ex hoc argumento Montanisticae haereseos conuinci possent, defenderent tamquam orthodoxos. Ego TILLEMONTII sententiam non solum, quod omni argumentorum praesidio careat, sed & quod temporum rationem perturbet, omnino repudiandam esse crediderim. Nam primum illud obiici posset, ne vixisse quidem videri Tertullianum, cum Maximinus imperaret. Neque tamen hoc contumaciter vrgerem, cum omnis de tempore mortis Tertulliani quaestio dubiis multis inuoluta sit, & PETRVS quidem ALLIXIVS, qui diligentissime Tertulliani vitam exposuit, A. C. CCXV. eum obiisse censeat, sed ex coniecturis lubricis & sine rectore stultibus. Aliorum sententiae de mortis anno nihilo certiores

(n) TILLEMONT. cit. loc.

res sunt, adeoque hoc argumento non vtor. Demus igitur, Tertullianum aetatem Maximini viuendo attingisse, liber tamen *de corona*, quo minus in illud tempus reiciatur, ipse non obscuris argumentis reclamabit. Nam ecce statim prima libelli verba: *Proxime factum est; Liberalitas praestantissimorum Imperatorum expungebatur in castris*; quin duo fuerint Imperatores, cum haec scriberet Septimius, dubitare vetant. Conueniunt haec cum Seueri temporibus, qui A. C. cxcviii. filium Caracallam Augustum renunciari fecit; Maximini vero annis non aequae respondent. Quod enim TILLEMONTIVS etiam Maximinum a. ccxxxv. filium suum in imperii & nominis Augusti societatem adsciuisse iactat, vt etiam ad hunc annum duos Imperatores haberemus, illud perquam incertum est. Non Augustum, sed Caesarem filium suum appellari, Maximinus fecerat, vt diserte testatur CAPITOLINVS, (o) idemque in numis & marmoribus genuinis non Imperator nominatur, sed Caesar. (p) Quare si annus ccxxxv. nonnisi vnum Augustum habuit, quid verbis Tertulliani de duobus faciemus? Ast quoniam ANTONIVS PAGI, quamuis nobiscum Maximini filium *Caesarem* tantum fuisse putet, quibusdam tamen veterum locis eum minus accurate *Imperatorem* nominari probauit, (q) age, ne quid argumentis ambiguis tribuisse videamur, fulciamus sententiam nostram adhuc alio, ni fallor, firmissimo. Scriptus est liber *de corona* ante illum *de fuga in persecutione*. Ait enim Tertullianus, pastores partis Montano aduersae in pace leones, in calamitatibus ecclesiae ceruos, & ad fugam promptos, nullisque vocis scripturae S. magis memores esse, quam illius, quae emigrare, sarcinasque colligere hortatur, contra quos alibi demonstraturus esset, quomodo Christum constanter confiteri oportere. (r) Promittit igitur libellum *de fuga*, vt bene monet.

D 2

ELLIES

(o) CAPITOLIN. in Maxim. Cap. XXII.

(p) MARQV. GVDII Inscript. in Indd. Cap. XX. p. LIV. seq.

(q) PAGI Crit. ad BARON. 2. 238. §. VIII.

(r) TERTVLLIAN. *de corona*. Cap. I. *Nec dubito quosdam feri.*

XXIIX TERTVLLIANI QVAE SVPERSVNT

ELLIES DV PIN, (s) non illum, qui *Scorpiace* inscribitur, velut BARONIVS (t) & ALLIXIVS (u) crediderunt. Quamvis enim & hic liber martyriorum necessitatem praecipiat, est tamen contra haereticos, qui eam negabant, non contra timidores catholicos, quos se confutaturum Tertullianus in libro de corona promittit, conscriptus. Liber vero de fuga datam fidem explet, & catholicos in confitenda Christiana fide meticulosos exagitat. Manifestum autem puto, eum imminente vexatione graui & iam ineuitabili scriptum esse. (x) Et Maximini quidem persecutio intelligi nequit, quae nec Africam attigit, (y) nec contra Christianos omnes, sed tantum contra episcopos saeuit. (z) Tertullianus autem & de Africanicis calamitatibus & de his quidem quae omnes Christo fideles obruere minarentur, loquitur, & laicos aequae ac episcopos fuga sibi consulere indignatur. (a) Demus etiam, in libro de corona promitti *Scorpiacen*, quod BARONIO & ALLIXIO placuit; Scorpiace iterum incidit in tempora Seueri, vt ex narratione de Pythico agone Carthaginensibus restituto TILLEMONTIVS ipse concludit. (b) Itaque & *Scorpiace* & liber de fuga pertinent ad Seuerianam persecutionem, & collectio certissima est, librum de corona, qui viroque antiquior est, ante illam scriptum videri. Ios. AVGVSTINVS ORSI (c) etiam annum libello assignauit, nempe P. C. N. CXCXVIII. nec sine magna veri specie,

pturas, Emigrare, sarcinas expedire, fugae accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euangelii memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in praelio ceruus. SED DE QVAESTIONIBVS CONFSSIONVM ALIBI DOCEBIMVS.

(s) DV PIN bibliothéque des auteurs ecclesiast. Tom. I. p. 92.
(t) BARON. annal. ad a. cccv. §. 19.
(u) P. ALLIX. cit. loc. Cap. VII. p. 57.

(x) TERTVLLIAN. de fuga Cap. I. & Cap. XII.

(y) P. AGI Critic. ad a. 235. §. 3.

(z) EVSEB. Histor. Lib. VI. Cap. XXIIIX.

(a) TERTVLLIAN. de fuga Cap. XI.

(b) TILLEMONT. cit. loc. note x. sur Tertullien. p. 546.

(c) ORSI Diss. de crim. capit. absol. Sect. II. Cap. II. Digress. II. p. 104. seqq.

specie, cum in eum & duo Augusti, & Augustorum in milites liberalitas, & ecclesiae pax incidant. Cuius viri argumenta, quae sunt potentissima, nobis hoc vnum reliquerunt, vt TILLEMONTII rationes, quas a quoquam expensas esse non deprehendimus, dilueremus. Itaque dubio carere puto Librum de corona Seueri ac praesidium eius crudelitatem antecedere, & haeresin Montani redolere.

§. VII. Quae cum ita sint, *librum de Spectaculis* eadem Montani moneta esse cur ambigeremus? Prodiit enim, cum pax ecclesiae non quidem Seueri edictis, sed clamoribus populi & praesidium atrocitate sublata esset; quod ex multis locis manifestum puto. (d) Est igitur libro de corona recentior, & per regulam, cuius vim supra explicauimus, sine dubio Montanisticus. Neque ALLIXIO credemus, qui hunc libellum, in altero illo de corona, citari, adeoque tempore priorem esse censuit. (e) Bis enim Septimius noster de spectaculorum voluptatibus scripsit, Graece & Latine. Ac Graecum quidem opusculum, quod allegatur in libro de corona, (f) periit; Latinum quod superest, hac vero allegatione non designatur, ex causis, quas attulimus, omni dubitatione remota posterius habebitur. PAMELIVS (g) & TILLEMONTIVS (h) a libello de spectaculis Montanistici reprehensionem excludunt, quamquam nullo argumentorum colore. Et PAMELIVM quidem non moror, cuius chronologia de libris Tertulliani notae confusionis est, & temporum rationem innumeris locis turbar. TILLEMONTIVM mouit, quod nulla satis expressa Montanistici vestigia deprehenderit, ALLIXII vero, qui eandem

D 3

dem

(d) TERTULLIAN. de spectac. Cap. XXVI. *Illic* (in coetibus ethnicorum) in nos quotidiani leones expolantur, inde persecutiones decernuntur, inde tentationes emittuntur & Cap. XXX. *item* PRAESIDES PERSECUTORES dominici nominis. (e) ALLIX. cit. loc. Cap. VI. p. 45.

(f) TERTULL. de corona Cap. VII. *Sed huic materiae* (de spectaculis,) *propter suauitudo nostros* GRAECO quoque STILO satisficimus.

(g) PAMELIVS in vita Tertull. ad a. CCV.

(h) TILLEMONT. cit. loc. not. XI. sur Tertullien. p. 546.

dem Montanifmi reprehensionem iniecit, argumenta parum momenti habere fenserit. Ac de ALLIXII quidem accusatione non multo, quam TILLEMONTIVS, praelarius cenfeo, adde etiam de altera ZENTGRAVII, quarum vtraque vix vllum, non dico robur, sed colorem habent. Hoc tamen eo non valet, ac si defectus indiciorum Montanisticorum ad orthodoxiae demonstrationem sufficere posset, quod aequae parum consequi, quam si quis febricitantem, dum paroxysmis caret, sanum esse putet, iam supra dixi. Temporibus vero ratio certissimum argumentum praebet. Liber enim de corona Montanisticus est, hunc autem ille de spectaculis sequitur; numquid ergo Montanifmi purus? Pergo, & librum *de cultu feminarum*, vel ut in quibusdam codicibus inscribitur, *de habitu muliebri*, inter Montanisticos reicio, cum sit illo de spectaculis, quem allegat, (i) recentior. TILLEMONTIVS tamen, ut solet, de orthodoxia libri securus, (k) eum haud secus ac alterum, qui titulum de cultu feminarum in omnibus libris praefixum habet, a Montanisticis separat. Atqui scriptus est, cum iam proxime instarent persecutores, & Christianis non tam minarentur, quam inhiarent. (l) Cum igitur in ecclesiae pace Tertullianus Montanista fuerit, ut supra satis ad librum de corona demonstraui, quis eum ab hac reprehensione liberaret in temporibus, quae pacem turbaucrant, persecutionum plenis.

VIII. Liber *de idololatria* Montanisticus est, cum sit illo de spectaculis, quem in haeresi scriptum videri modo ostendimus, recentior. (m) Praeterea mentionem facit mathe-

(i) TERTULLIAN. de cultu feminar. Cap. VII. *Nam & omnes istae profanae spectaculorum secularium voluptates sicut de illis suam volumen edidimus, ipsa etiam idololatria ex rebus Dei constant.*

(k) TILLEMONT. cit. l. p. 355.

(l) TERTULLIAN. de cultu fe-

min. Lib. II. Cap. XIII. *Ceterum tempora Christianis ET NUNC VEL MAXIME non auro sed ferro transiguntur, stolae martyriorum praeparantur.*

(m) TERTULLIAN. de Idololatria Cap. XIII. *De spectaculis auzem & voluptatibus eiusmodi suum iam volumen impleuimus.*

mathematicorum, quibus vrbe & Italia interdictum esset. (n) Atqui Seuerus tale quid in Astrologos statuisse videtur, cum in Albini & Nigri partes fauisset; (o) Saeuissimum autem in eas a CXCVIII. (p) quo Tertullianus iam Montanista fuit; (q) quare liber de idololatria in Montanismo compositus est. Adde, eum postquam quaestio inter Montanistas & orthodoxas de fuga persecutionis agitari coeperat scriptum videri. (r) Orta vero est dissolutio ex facto militis, qui coronam lauream repudiauera. Quod nouum indicium praebet, libellum post eum de corona & hinc a Montanista profectum esse. Nihil ab hac sententia nostra nos dimouet ZENTGRAVIUS, (s) qui dici non potest quam velociter in constituendo librorum Tertulliani discrimine incedat, & velut digiti crepitu alios inter orthodoxos referat, alios inter Montanisticos relegat. TILLEMONTIUM nescio quid turbauerit, quando hunc libellum nec a Tertulliano Montanista, nec ab orthodoxo, sed plane in nouo morbi genere, cum circa vitae finem peculiarem & a se dictam Tertullianistarum sectam condidisset, & ex haereticis assecla, nouissime haeresiarcha factus esset, scriptum videri contendit. (t) Miror, virum doctissimum odiosum haeresiarchae nomen Tertulliano affricuisse, cum ipse AVGVSTINVS, qui prope solus Tertullianistarum mentionem fecit, ne haereticum quidem Septimum nostrum habitum esse, nisi ob solam in Montanistas indulgentiam, non obscure indicet. (u) Neque etiam circa finem vitae Tertullianus asseclis suis nomen dedit, cum iam Soter Episcopus Romanus eis obstitisse dicatur. (x) Praeterea si vel AVGVSTINO credamus, Tertul-

(n) IBID. Cap. IX.

(o) SPARTIAN. Seuer. Cap. XV.

(p) MOSHEM. de actate Apolog. Tertull. § XXVIII. seqq.

(q) vid. supra §. VI.

(r) TERTULLIAN. de idolol. Cap. XXII. Multi dicunt: Nemo se debet promulgare.

(s) ZENTGRAV. diss. IV. §. 10.

(t) TILLEMONT. Memoir. de l'histoire eccles. T. III. P. I. p. 356. sq.

(u) AVGVSTIN. de haeret. c. 86. Non ergo ideo est Tertullianus haereticus, sed quia transit ad Cataphryges &c.

(x) vid. PAGI Crit. ad Baron. a. CLXXI. §. III.

Tertullianum ultimis vitae annis conuenticula sua separatim a Montanisticis habuisse, in dogmatibus tamen Montani etiam post coetuum diuortium, retinendis constanter perstitit. (y) Omnis vero illa de peculiari secta Tertulliani eiusdemque a Montanistis secessione narratio parum idoneis, si aetatem spectes, auctoribus nititur, & omnia rimanti perspicuum erit, nihil a TILLEMONTIO in medium allatum esse, quod librum de idololatria post conuenticulorum separationem scriptum esse euinceret; vel si etiam hoc daretur, scriptio nem nihilominus Montanisticam habitum iri, quoniam ipso fatente TILLEMONTIO Tertullianus non tam a dogmate, quam ab externa Cataphrygum communione deflexit.

§. IX. Tertullianum ante persecutionem Seueri Montanistam fuisse, adeoque *Apologeticum* eius, qui Christianis praesidium atrocitate iam grauiter afflictis conscriptus est, in Montanismum eius incidere, certissimam collectionem puto. Neque tamen ea recens aut nobis peculiaris est, siquidem & IOANNEM JACKSON, ecclesiae Anglicanae presbyterum, in dissertatione, quam Nouatiani Operibus praefixit, ita rationes composuisse accepimus. Quam rem, cum Summe Reu. MOSHEMIVS suffragio suo probare recuset, (z) numquid nobis dubitandum amplius sit, ex his, quae ad librum de corona disputauimus, apparebit. Cetera, quae de Apologetici aetate in tractatione Moshemiana disputantur, omnibus numeris, vt cuncta, quae sub tanti artificis manu nascuntur, absoluta sunt, & inuictis argumentis demonstrant, Apologeticum, antequam edicta Seuerus proposuit, conscriptum esse. De anno vero cxcviii. quem vir celeberrimus Apologetico adsignat, fateor, me dubiis quibusdam vrgeri, & praesertim ex ea causa, quod librum de corona in eundem annum incidere potentissimis argumentis a Ios. AVG. ORSI euictum sit. Ac si, quando de corona Tertul-

(y) PRAEDESTIN. Cap. aetate Apolog. Tertull. §. XVI. p. LXXXVI. 53. sq. not. **

(z) IO. LAUR. MOSHEM. de

Tertullianus scribebat, ecclesiae pax *longa & bona* nondum interciderat, si Christiani tantum mussitabant, eam ex imprudentis militis facto turbatum iri, dictu forte difficile videbitur, qui potuerit Tertullianus eodem anno in Apologia sua de persecutionibus tantis, eisque non demum heri aut nudius tertius coortis, conqueri. Praeterea in hoc Apologetico de sacris Aegyptiacis Romae restitutis loquitur, (a) quam peregrinam religionem variis in vrbe fatis obnoxiam, (b) si IULIO CAPITOLINO (c) credimus, Marcus Aurelius perosus est, & plane Pelusii repressit, &, quod inde non sine magna veri specie colligeretur, multo magis Romae sustulit. Restituisse vero Serapidem Seuerus videtur, qui omnem Aegyptum peragrauit, & sacerrima eius mysteria, *πάντα τῶν κερυμένων*, rimatus est, (d) librosque ex adytis abstulit, & ex hac peregrinatione propter religionem Serapidis, quam vehementer amabat, magnam voluptatem cepit. (e) Iterum etiam Tertullianus in *Apologetico* (f) prouocat ad Ptolomaei bibliothecam, quae ad Serapeum esset, & S. Scripturae libros Hebraicos contineret; quasi vt Seuerum Imp. moneret, fuisse eum non ita pridem in Aegypto, & Alexandriae, librosque sacros conquisiuisse, ad Serapeum vero, cuius ipsi tam religiosus cultus esset, veterum prophetarum Hebraicorum volumina reperiri potuisse. Petiit autem Seuerus Aegyptum, cum a bello Parthico rediret, cumque in hoc bellum a. CXCVIII. profectus sit, nescio an coniectura vana me fallat, si Apologeticum post hunc annum compositum esse crederem. Neque etiam huic opinio-

E ni

(a) TERTULL. Apolog. Cap. XVII. *Iucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Serapidis & propter nouitatem animalium vel locorum fuisse, Seuerus ipse postea semper ostendit.*

(b) BUNCKERSHOEK de relig. peregr. p. 216.

(c) CAPITOLIN. in M. Ant. Phil. Cap. XXIII.

(d) DION. CASS. Lib. LXXV. p. 856.

(e) SPARTIAN. in Seuer. Cap. XXIII. *Hodie apud Serapeum, Ptolomaei bibliothecae cum ipsis Hebraeis literis exhibentur.*

ni multum obstaret, quod Tertullianus eo tempore, quo Albini reliquiae conterebantur, pro Christianis scripserit, (g) factum hoc autem esset anno CXC VIII. priusquam contra Parthos moueret. Quidni enim Seuerum etiam absentem & ab vrbe profectum iussis suis in partium sibi aduersarum affectas saeuire potuisset coniciamus, cum ita non coniecerit sed credere DIONIS auctoritate (h) liceat, qui cum Seuerus & Plautianus in Oriente militarent Romae tamen aliquos ad caedem designatos & ductos esse memoriae prodidit. Ex his causis Apologeticum Tertulliani edicta quidem Seueri praecessisse, cum S. R. MOSHEMIO immotum esse puto, neque tamen eum anno CXC VIII. sed aliquanto ferius prodidisse crederem. Quod autem in Montanismo scriptus sit, ex his, quae supra diximus, dubitatione, opinor, carebit.

§. X. Quae Montaninum Apologetici demonstrant argumenta, velut eodem impetu *libros ad nationes* & illum *de testimonio animae* in similem suspicionem trahunt. Neque enim haec opuscula differunt ab Apologetico, nisi prolixitate, eandemque defensionem, quam Tertullianus in hoc libello velut in pugnum compresserat, aliquanto latius explicant. Atque vt in Apologetico duobus praesertim argumentis contra persecutores pugnauerat, *testimonio ignorantiae*, quod hi Deum verum & doctrinam ac disciplinam Christianorum, quamuis oderint, tamen ignorarent, & *testimonio animae*, (i) quae Deum verum, quaecunq; educationis perueritate deprauata esset, velut interno motu agnosceret; ita prius illud *testimonium ignorantiae* in Libris duobus ad nationes, (k) & alterum *testimonium animae* in libro, qui hoc titulo inscriptus est, (l) prolixius exponit.

(g) TERTVLL. ibid. Cap. XVII. *Vultis ex animae ipsius testimonio comprobemus.*

(h) DIO. CASS. Lib. LXXXV. TERTVLL. ad nationes. p. 854. sq. & p. 757.

(i) TERTVLL. Apolog. C. Cap. I. (l) TERTVLL. de testim. anim.

tur. Optime vero RIGALTIVS in scriptis in Libros ad Nationes capitum Apologetici numeris hunc veluti delinationem, illum autem opus plenius exstructum esse demonstravit. Itaque cum idem scribendi consilium, eademque argumentorum dispositio fere vbiuis eluceat, quidni eodem etiam fere tempore Apologeticum, & libros ad Nationes nec non de testimonio animae prodissse cum TILLEMONTIO statuamus? (m) Vtrum vero Apologeticum, tanquam delineationem suam exaedificatio, sequuti sint, an eum aetate praecedant, ita ut in hoc libello copiae prius explicatae velut contrahantur, nostra non multum interest, cum ex singulis prope capitibus palam fiat, eos postquam persecutio vagari coeperat & hinc in Montanismo, qui iam ante eam Tertulliano, ut saepe diximus, obrepserat conscriptos esse. Nam quae apud NOVERRIVM (n) recensentur sententiae de annis CXCIII. vel CXCVII. vel CCXVI. horum librorum natalibus, illae oppido leues sunt, & si nostrum institutum hanc differendi prolixitatem caperet, sine magno negotio dispelli possent. Liber *ad Scapulam* in mediis persecutionum feruoribus scriptus est, & plures Praefides, quorum crudelitas in Christianos imperum fecerat, recenset; (o) habet etiam aliquas temporis notas, nimirum de inundatione quadam ingente, solisque defectione, in cuius calculum inquisuerunt viri docti, (p) varie quidem, ast ita tamen, ut omnes, ad quos libellum retulerunt, anni in ea tempora, in quibus Tertullianus dudum Montanista fuerat, incidant. Liber *ad Martyras* in eadem temporum calamitate, ac ni fallor, post libros ad nationes scriptus est. In his enim mentionem facit cuiusdam, qui se tunica incendiaria ad certum usque locum auctorauerat, fatumque hoc, cum Tertullianus libros ad nationes scriberet,

E 2

ret,

(m) TILLEMONT. cit. l. p. 349.

(n) NOVERRY apparat. ad Biblioth. Max. Patrum Tom. II. p. 1236. seq.

(o) TERTVLL. ad Scapulam. Cap. III.

(p) PETRVS POSSINVS in not. ad passio. SS. Perpet. & Felic. p. 202. FAGI ad a. CCIII. NOVERRY apparat. Tom. II. p. 1245. ORSI cit. l. p. 139.

ret, adhuc recens fuisse videtur, (q) ac iterum in libro ad martyres (r) repetitur. Itaque si haec scriptio persecutione flagrante & post libros ad nationes prodiit, pro Montanistica merito habebitur. Praeterea martyres hortatur, ut concordiam, quae inter eos diffluere videbatur, custodiant, (s) idque nobis indicio est, martyres, ad quos Tertullianus scribebat, ex orthodoxis & Montanistis mixtos fuisse, inter quos etiam in vinculis & martyriorum cruciatibus non conueniebat. (t) Ad eos vero conciliandos opus erat hortatore, qui vtrique parti bene cuperet, qualis erat Tertullianus Montanista, & in catholicos quidem saepe peracerbus, neque tamen eos ita, ut haereticos, perosus. Librum *de patientia* martyribus praesertim vtilem eodem tempore scriptum esse censet ALLIXVS; (u) sed tribuit ille vir saepenumero aliquid seriei librorum, qua in codicibus MSCis, praesertim Agobardi, collocantur; quo tamen argumento ego quidem non vtor. Atque in eo, quamuis nullas temporum, aliquas tamen Montanistae notas deprehendi crediderim, cum & viduos de secundis nuptiis cogitantes *adulteros* dici, (x) & ieiuniorum rigidam frequentiam ac veluti seriem iniungi videam, (y) quod vtrumque Montanisticum esse, quis ambigit? Quod autem TILLEMONTIVS (z) hunc libellum a Tertulliano nondum haeretico ex verbis, quibus in persecutione fugam licere diceret, scriptum esse censet, illud magnam vim habere non puto. Neque enim Tertullianus fugam licere doceret, sed si quis tamen fugiat, patientiam incommoda fugae quasi mollituram esse ait; (a) neque Montanistae fugam omnem praeccludebant, cum & Apostolos ex praeecepto Christi

(q) TERTULL. ad nat. Lib. I. Cap. XVIII.

(r) Id. ad marty. Cap. V.

(s) IBID. Cap. I.

(t) EVSEB. Hist. Eccles. Lib. V.

cap. XVI. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐπὶ τὸ τῆς κατὰ τὴν ἀληθείαν πίστεως μαρτυρήσαντες κληθέντες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τυχῶσι μισθῶ τῶν ἁγίων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας

λεγομένων μαρτύρων, διαφίξεταί τε πρὸς αὐτούς.

(u) ALLIX. de vita Tert. p. 80.

(x) TERTULL. de patientia. Cap.

XII.

(y) IBID. Cap. XIII.

(z) TILLEMONT. cit. loc. p. 341.

(a) TERTULL. de patient. Cap. XIII.

Christi persecutores euitare potuisse admitterent, quoniam ad euangelii nondum vbiuis patefacti praedicationem necessarii fuerint. Itaque fugam, quae bono ecclesiae fieret, aequae probabant, quam aduersabantur illam, quae infirmitatis & timoris opus esset, nec magis verum est, quod orthodoxiae indicium his verbis contineatur, quam quod Io. DOVIATIVS ait, (b) plane dubitari, an liber *de patientia* Tertulliani sit. Nimirum hoc de libro de poenitentia vir doctus dicere voluit, certe debuit.

§. XI. Liber, vel potius tenebrae illae *de pallio*, effusae sunt, cum tres Augusti Romae imperarent, (c) Severus nimirum cum duobus filiis, vnde non nisi ad annos CCVIII-CCXI. coniecturae de huius scriptionis aetate recurrere possunt. Quare si Tertullianus Montanista fuit, cum solus Caracalla patris in imperio socius esset, (d) numquid orthodoxus, cum etiam Geta? Librum *de oratione* magno consensu a Montanisticis excluderunt etiam illi, qui ceteroquin haereticam labemprehenderunt in plurimis, velut ALLIXIVS, (e) CAVEVS, (f) & alii, sed iudicaverunt omnes de libello, vt communiter & a RIGALTIO quoque editus est, hoc est, aliquot capitibus mutilo. Qui, si plenior editionem, quam viro celeberrimo LVD. ANTONIO MVRATORIO (g) debemus, inspicere potuissent, moniti essent dignis notatu Tertulliani verbis, quae dissidium in ecclesiis de velo virginum coortum commemorant, nostrumque Septimum cum eis, qui etiam virgines velandas esse putabant, fecisse demonstrant. (h) Sunt autem ea, quae hac de re in libro de oratione disputat,

E 3 tat,

(b) Io. DOVIAT. praenot. Iuris Canon Lib. II. Cap. XLVII. p. 322.

(c) TERTULLIAN. de pallio Cap. II. *Quantum tribum ait produxit, aut auxit, aut reddidit praesentis imperii triplex virtus, Deo tot Augustis in vnum faciente.* conf. SALMAS. ad hunc lib. p. 62.

(d) vid. supra §. VI.

(e) ALLIX. cit. loc. p. 35.

(f) GVIL. CAVEI Histor. lit. Script. Eccles. p. 57.

(g) MVRATOR. anecdot. Tom. III.

Quae in vulgatis editionibus non existant, & a Muratorio primum edita sunt, habentur etiam in Obseruat. Miscell. Vol. III. Tom. I. p. 45. seqq. & Tom. II. p. 208. seqq.

(h) TERTVLL. de orat. Cap. XXII. sqq. ex edit. Murat.

XXXIIX TERTVLLIANI QVAE SVPER SVNT

tat, simillima libro *de virginibus velandis*, quem nescio an quisquam orthodoxis adscribere ausus sit, certe nec PAMELIUS, nec TILLEMONTIVS adscripserunt, qui ceteroquin plurimos Tertulliani libros tuentur. Nec profecto absolui facile potest, cum Paraclerum Montanisticum sonet, & ut ille Spiritus, quae lex & euangelium imperfecta reliquerunt, ad maturitatem perducat, hinc & inde iacter, (i) hoc quoque disciplinae rigore, etiam quoad virginum vela, meliorem ecclesiae partem, nempe Montanisticam, manifestam fieri contendat, (k) praeterea monogamiam praedicet, & reuelationes miras praecipis suis interferat. (l) Quare si velum virginum Montanistas a catholicis secrevit, si Tertullianus eius necessitatem ex ipsis Paracleri sui praecipis in libello Montanistico de velandis virginibus vrsit, si denique in libro de oratione eandem sententiam tuitus est, cur ambigeremus, quin & hic in haeresi scriptus sit. Praeterea in eodem de oratione libello (m) commemorat *communem & quasi publicam ieiunii religionem*, quae die Paschatos observaretur; quod indicium praebet, placuisse iam tunc Tertulliano secundum disciplinam Montanistarum alia, nimirum illa rigida, & quae catholicis cum eis non communia erant, ieiuniorum praecipia. Miror autem, ALLIXIVM (n) & alios viros doctos (o) libellum inter orthodoxos ideo vindicasse, quod in eo Tertullianus Hermiae pastorem non ita contemnat, (p) ac quidem eum contempsit in libro de pudicitia, (q) cum Montanista sine dubio esset. Nimirum auctoritatem Hermiae non ita in libro de oratione ac in illo de pudicitia deprimi opus erat, quod ea Tertulliano non aequè obstatet cum illum, quam cum hunc libellum scriberet. Non solemus eos auctores exagitare, quorum verba sententiae nostrae non

(i) IDEM. de virg. vel Cap. I.	(o) J. O. PEARSON. vindic. Ignatian. Cap. IV.
(k) IBID. Cap. III.	(p) TERTVLL. de orat. Cap. XII.
(l) IBID. Cap. vlt.	(q) IDEM de pudicitia Cap. X. seqq.
(m) ID. lib. de oratione Cap. XIV.	
(n) ALLIX. cit. loc. p. 35.	

non obstant; sed si aduersentur, tunc demum ad configendam eorum fidem recurrimus. Itaque cum Hermas partes Montano contrarias iuuaret, Tertullianus in eum acerbis inuehitur in libro de pudicitia, contra vero, cum locus, de quo in libro de oratione agitur, ne quidem sententiae Tertulliani aduersaretur; quid opus erat, ut infectaretur eius auctorem? aut quae collectionis illius vis, Tertullianus in libro de oratione Hermam non reiecit, cum reiticiendi nulla necessitas esset, igitur cum ceteris catholicis eum probauit, & quam de oratione scribebat, ipse catholicus fuit? Adde, quod Hermam verbis perquam ambiguis alleget. *Hermas*, inquit, *ille, cuius scriptura fere pastor inscribitur*. Viderint, qui Hermae pastorem a Tertulliano libri canonici loco habitum esse censent, quid sibi velit illud *fere*; numquid ita loquamur de scriptis sine dubio probatis, an potius indicium sit, *remere*, neque merito *pastoris* bonum nomen Hermae libello dari, a Tertulliano significatum esse. Denique verba HILARII, ex quibus Allixius opusculum de oratione, antequam Tertullianus ad Montanistas descenderet, scriptum esse coniecit, si vel ambiguitate, qua premuntur, carerent, nescio tamen, quantum apud eos momenti habitura sint, qui centum annis & amplius inter Tertullianum & Hilarium fuisse, adeoque dubium esse cogitabunt, vtrum in Gallia Hilarius ordinem scriptorum Tertulliani Afri post tantum temporis interuallum accurate scire poterit.

§. XII. Vxorem suam ne, quando vidua facta fuerit, iterum nubat, Tertullianus monet in *lib. 2. ad uxorem*, (r) & hoc ipso praecepto iam aliquam huic scriptioni suspicionem Montanistam contraxit. Ac ne nobis reponatur, multas etiam aliis veterum patrum minime Montanistis secundas nuptias displicuisse, age, de pluribus argumentis circumspiciamus, non vsuri tamen eo, quod ALLIXIVS (s) ex libro

(r) TERTULLIAN. ad vxor.
Lib. I. Cap. I.

(s) ALLIX. de vita & script.
Tertull. p. 47.

librorum serie, qualis in MSCris est, deducit, & nos scilicet esse supra diximus. Hoc autem manifestum puto, Tertullianum ad vxorem scripsisse, cum quaestio de fuga in persecutionibus iam ageretur, & illicitam esse Sepimius noster cum Montanistis iam contenderet. (t) Sunt igitur libri ad vxorem illo de corona posteriores, & quando in eis Tertullianus ita colligit, melius esse nubere, quam vri, vt melius foret fugere, quam Christo renunciare, neutrum tamen bonum esse, nisi cum peiore comparatum, quid aliud agit, quam vt duo praecipua doctrinae Montanisticae capita tueatur. Praeterea qui libellum vt orthodoxum laudari cupiunt, id eo praesertim consilio facere videntur, ne Tertullianum presbyterum inueniamus cum vxore. (u) Nouerant enim viri docti, eum in Montanismum incidisse, postquam presbyter per aliquod tempus fuerat. Iam si ad vxorem scripsit in Montanismum, presbyteri coniugium negari nequit; & vt commodius negaretur, contendendum erat, libellum antequam presbyter factus esset, & hinc ab orthodoxo compositum videri. Sed hoc magis est sceleris quam veritati seruire; quod vitium etiam alias viris doctis in constituendo librorum Tertulliani discrimine obrepit. Recte ALLIXIVS obseruauit, magnam inter libros ad vxorem, & exhortationem castitatis similitudinem esse, quae tamen sine dubio scriptis Montanisticis annumeratur. Nam vt de durissimo contra secundas nuptias dicendi genere stuprique nomine, quod eis affricat, (x) dicere mitam, plane Priscillae mentionem facit, & euangelium eius promulgatum extollit, qui locus non quidem in omnibus codicibus reperitur, a RIGALTIO vero ex MSCro vetustissimo restitutus est. (y) Haec argumenta tantum robore

(t) TERTVLL. cit. l. Cap. III. *Eriam in persecutionibus melius est ex permisso fugere de oppido, quam comprehensum & distortum negare.*

(u) TALEMONT. Memoires de l'histoire eccles. Tom. III. P. I. p.

337. FLEURY histoire eccles. Liv. §. L. NOUVEY apparat. p. 1198.

(x) TERTVLL. exhort. castit. Cap. IX.

(y) RIGALT. not. ad Tertull. p. 114.

bore suo valent, vt carere possimus aliis, velut eo, quo PERARSONIVS (z) vsus est, qui libellum ideo Montanisticis accenset, quod eum Nicephorus eisdem annumerauerit. Ast liber *πρὸς τὸν Περσικόν* ab Hieronymo & Nicephoro inter haereticas Tertulliani scriptiones commemoratus, non est *exhortatio castitatis*, de qua nunc agimus, sed liber *de pudicitia*. Neque cum eis facerem, qui exhortationem ad castitatem ideo haereseos insimulant, quod in ea Tertullianus discrimen clericorum & laicorum non tam iure diuino, quam moribus constitutum esse censeat. (a) Tu, quid hac de re tenendum sit, vide apud ill. BOEHMERVM. (b)

§. XIII. In libro *de poenitentia* multis verbis vestigia Montanismi vel orthodoxiae conquirere superuacuum foret, si admitteretur, quod Erasmo placuit, opus Tertulliani non esse, quam sententiam Io. DALLAEVS quoque sequutus est, postea vero deseruit. (c) Ac dicendi genus, quale Tertulliano familiare fuit, in hoc libro vix reperient, qui sunt in eius lectione volutari. Neque admiserim exceptionem, quae ceteroquin certissima est, ex stilo de auctoribus librorum non sine periculo iudicari. Sit hoc in aliis verum, qui communi ac vsitato adeoque non facile discernendo dicendi genere vtuntur, Tertullianus sane, quem & affectata supra modum obscuritas, & figurae prope semper in praecipitio collocatae, ac inimitabile quoddam omnia inuoluendi studium a scriptoribus non suorum, sed omnium fere temporum distinguunt, ita potest agnosci, vt quae supponantur ipsi opuscula, statim appareat, adeoque illi, qui librum de poenitentia supposititium esse censuerunt, ratione non profus caruisse videantur. Sed haec causa cognitionem accuratam requirit, & nullibi minus defultoria leuitate vagandum est, quam quando de librorum auctoribus vel veris confirmandis, vel per errorem creditis reiiciendis pronunciat. Ita

F que

(z) Io. PEARSON. Vindic. Ignat. p. 372. in PP. Apostol. Cotel. edit. Cleric.

(b) BOEHMER. dissert. Iuris eccles. ad PLIN. & TERTVLL. diss. VI.

(a) THOMASSIN. de discipl. eccl. Tom. I. p. 133.

(c) Io. DALLAEVS de vsu Patrum p. 15. & de auriculari confess. Lib. III. C. IV. p. 204.

XLII TERTULLIANI QVAE SVPERSVNT

que sequamur interim eos, qui librum de poenitentia Tertulliano non eripiunt, quamvis illud alterum, quod magno consensu adire solent, (d) esse ante defectionem ad Montanistas conscriptum, nisi aperte falsum, certe nullis idoneis rationibus defensum sit. Omnis enim earum color ex libri de pudicitia, quem Montanisticum esse aperte constat, & huius libri de poenitentia doctrinis petitus est, quae, ut aiunt, toto caelo discrepant. Ego, nisi fallor, in libro de pudicitia quaeri video, numquid illi, qui post baptismum adulterio se inquinaverant, poenitentia consequi possent, ut etiam in ecclesiae communionem iterum reciperentur; quod fieri posse aiebant catholici, negabant Montanistae. Neque ideo tamen haec secta poenitentiam, aut omnem eius fructum tollebat, sed externum, quem quis in gremium ecclesiae reductus consequeretur. Illam nimirum denegabant per omnem vitam moechis non minus quam idolochyitis, & homicidis post baptismum iterum lapsis; quamvis putarent, eis poenitentiam apud Deum vtilem esse, si erique posse, ut quas severent lacrymas, olim apud Deum mererent, licet nulla spes veniae in ecclesia obtinendae superesset. Talia si reselluntur in libro de poenitentia, & sic quidem, ut etiam externae communionis fructus moechis poenitentibus promittantur, fatebimur, cum a Montanisticis scripturionibus excludendum esse. Iam ne tangit quidem hanc quaestionem Tertullianus, sed omnis de poenitentia disputatio in recensendis commodis poenitenti non tam in ecclesia, quam a Deo expectandis versatur, nec vili perspicue docetur, numquid etiam adulteri poenitentia proficiat ad communionem ecclesiae recuperandam. Itaque quod poenitentiam praedicit Tertullianus & externa quoque doloris signa necessaria esse contendat, non ideo ab Montanistica secta remotus est. Nam & Montanistae delictis eiusmodi maculatos ad fores consistere, ac illacrumari, fratresque circumire ac rogare volebant, non ut ab eis veniam impetrent, quam dare Dei solus esset, sed ut Deum ipsum facilius exorent, & fratribus miserationem excitent, & ut Deum pro poenitente deprecantur, commoveant. Quorum si quis accurate discrimen pendat, & fructus poenitentiae, qui colliguntur post hanc vitam, separet ab externis in communionem ecclesiae versantibus, inueniet, Tertullianum in libro de pudicitia moechis externos hos admisisse, in libro de poenitentia non concessisse, adeoque nullam inter utrumque pugnam, nullam Tertulliani nunc orthodoxi nunc Montanistae discrimen apparere. Ast aiunt, Tertullianum, postquam Montanista factus erat, falsum esse, quod plane alia de poenitentibus olim docuerit. (e) Quod magnam vim haberet, si se nominatim in ipso libro de poenitentia doctrinam Montano contrariam professum esse restaretur. Iam cum nec hunc librum designet, nec ipsa scriptio tale quid evineat, sed cum libro

(d) TILLEMONT. cit. loc. p. 340. IO. MORIN de administ. Sacram. poenit. Lib. I. Cap. IV. §. 3. & 4. GASP. IVENIN. Comment. de Sacram. Diff. VI. p. 403. COTELER. ad Hermiae pastor. p. 89. EM.

MARTENE de antiquis ecclesiae ritibus Lib. I. P. II. p. 9. FLEURY Hist. eccles. Liv. IV. p. 513. ALLIX. cit. I. p. 33. seqq. ZENTGRAV. diff. IV. p. 16.

(e) TERTULL. de pudicit. Cap. I.

libro de pudicitia multis modis conciliari possit, adeoque forsan in opere quodam deperdito doctrinae Montanistis contrariae olim a Tertulliano propolita fuerint, vix est, vt opusculum de poenitentia in libro de pudicitia reuocatum ac velut destructum censeamus. Crediderim potius scribendi consilium in libro de poenitentia eo tenidisse, vt Montanistas suos, qui forte rigorem ἐξομολογητικῆς externae illasque lacrimas & sordes euitabant, (quod ad receptionem in ecclesiam, quam obtineri non posse ex disciplinae suae rationibus praecidebant, nihil omnino conferrent,) hortarentur, vt cetera poenitentiae commoda perpenderent, nec eam ideo, quod ecclesiae communionem non operaretur, cum tamen olim post vitam professe posset, peragere detrectent.

§. XIV. Cum Tertullianus Montanista suam esset, Zephyrinus Episcopus Romanus (vt fert plurimorum sententia) vel alius quidam antistes in ecclesia sua edixerat: *Ego & noebinae & fornicationis delicta poenitentia sanctis dimitto*; (f) quod Septimius noster peracerbe tunc exagitaui, & ex sectae suae principiis contendit, talia polliceri Dei solius esse, neque ecclesiam, si vel maxime his delictis veniam dare posset, daturam esse. Similibus fere vitur dictis in libro de baptismo (g) cumque idem opusculum ad persecutionis tempora pertinere videatur (h) nec obscure innuat, Montanistas iniuria esse a communione ecclesiae exclusos, cum vnus ipsis & fidelibus ceteris Deus, vnum baptismum, vna in coelis ecclesia, cum ceteris autem haereticis nulla communitio sit, (i) iudicent, quibus in his rebus suffragii ius est, in qua vitae & doctrinarum conditione Tertullianus hunc libellum conscripserit. *Liber aduersus Praxeam* ex manifestis indicis ad Montanisticos pertinet. Incepat enim & prophetias Montani probare iamiam videbatur, ad reuocationem literarum pacis permouerit. (k) *Librum aduersus Iudaeos* incidere in annos Saeculi vltimos BARONIVS (l) ex indicis certis probauit, quem & ALLIXIVS (m) recte sequutus est, & cum Tertullianus iam a. cxcviii fuerit Montanista, poterit vnusquisque necessarium collectionis filium nobis etiam non monentibus ducere. *Librum aduersus Hermogenem* a Montanisticis excludere ne TILLEMONTIVS quidem audet, (n) & qui *aduersus Valentianum* inscribitur, haud secus ac ille de anima, cum sint recentiores, (o) vel solo aetatis indicio conditionem suam proderent, nisi & aliis maculis, quas dudum a viris doctis obseruatas enumerare mitto, conspicui essent. *Libros aduersus Marcionem* ALLIXIVS Montanistam peregit, nihilque est, quod addi argumentis eius possit, saltem quod necessarium sit. De ceteris libris per aetatis rationes res sine magno negotio confici potest. Nam & *Scorpiace*, & *liber de praescriptione contra haereticos* illa refutatione

E 2

(f) TERTVLL. de pudicitia Cap. I.

(g) Id. Lib. de baptismo Cap. X.

(h) Id. Cap. XVI.

(i) IBIDEM.

(k) Id. Cap. I. aduersus Prax.

(l) BARON. annal. ad a. ccc.

(m) ALLIX. cit. loc. p. 56.

(n) TILLEMONT. cit. loc.

(o) TERTVLL. aduers. Valent.

Cap. XVI. & de anima Cap. III.

KLIV TERTVLL QVAE SVPER. IN MONTAN. SCRIPTA VIDERI.

tione Marcionis posteriores sunt, (p) quo argumento etiam ALLIXIVS
 vtitur. Neque TILLEMONTIVM sequeretur, qui parum in eo securitatis
 esse ideo contendit, quod Tertullianus ter contra Marcionem scripserit,
 dubium vero sit, ad quam scriptioem suam prouocauerit, vtrum ad illos
 contra Marcionem libros, qui nunc super sunt, & ab omnibus ad Montanis-
 mi tempora referuntur, an ad priores deperditos, qui forte compositi sunt,
 cum ab ecclesiae gremio nondum secessisset. Nimirum ter contra Mar-
 cionem insurrexit, quod plane admitto. Sed primum opusculum vt exile
 ac non satis dignum hac controversia ipse suppressit; alterum inuito Ter-
 tulliano, cum adhuc rude nec satis exactatum esset, fraude cuiusdam vulga-
 tum, nec a Septimio agnitum est; tertium opus nunc etiam exstat, & sine du-
 bio Montanisticum creditur. Iam cum vix yerosimile sit, prouocasse Ter-
 tullianum ad eam controversiam Marcionitica tractationem, quam ipse
 suppressit, vel nunquam agnouit, superest, vt intelligantur Libri, qui nunc
 in manibus nostris sunt. Quidni igitur dicamus librum de praescriptio-
 ne, & Scorpiace eis recentiores in Montanismo scriptos videri. In libris
 ad Marcionem, vt nunc super sunt, hoc est Montanisticis, pollicetur etiam
 Tertullianus, se de argumento praescriptionis alio loco asturum, interim
 vero contra proprias Marcionitarum doctrinas disputaturum esse. Neque ma-
 gnum pondus habere puto, quod TILLEMONTIVS obseruauit, in libro de praes-
 criptione a Tertulliano prouocari ad ecclesias Apostolicas suumque eum eis
 consentum; (q) quale quid a Montanista fieri non potuisset. Numquid vero
 minus hoc in aliis libellis, quos in Montanismo prodidisse extra controuer-
 sam positum est, reperitur? Ne ipse quidem TILLEMONTIVS opusculum
 de velandis virginibus inter orthodoxa vindicet, & tamen in eo inter Mon-
 tanistas & ceteros Apostolicos coetus ecclesiae unitatem esse Tertullianus con-
 tendit. (r) Non est huic viro constans & sibi semper simile de catholicis di-
 cendi genus, quos interdum tam amice habet, quam acerbè alias in dispu-
 tationibus suis eosdem exagitaerat. Et ostendit etiam Ios. AVG. ORSI, (s)
 Montanistas, quamquam ab ecclesia separatos, in ceteris tamen articulis, de
 quibus illis nulla eum rectè sentientibus his intercedebat, unitatem eccle-
 siae semper affectasse. Itaque nihil superesset, ex quo libri de praescriptio-
 ne orthodoxiam eum TILLEMONTIO mereatur; neque multum labo-
 randum erit, vt libros de carne Christi & de resurrectione carnis in Monta-
 nismo scriptos esse ostendamus. Sunt enim illis de praescriptione & de a-
 nima recentiores, (t) quod vnum aetatis argumentum, quamuis alia quoque
 promi possent, in hac instituti breuitate sufficiat. Atque ex his causis om-
 nes & singulos Tertulliani libros tunc demum, quando defecerat ad
 Montanistas, scriptos esse putamus; quam rectè, statuunt, quibus in his re-
 bus suffragii ius est. Inuenient hi certe quaedam argumenta nondum
 ab aliis adducta, quae forsitan officium suum praestabunt. Ceteros, qui
 nunc inscripti nomine Tertulliani circumferuntur, libros non mo-
 ramur, quippe quos eius non esse, inter viros doctos conuenit.

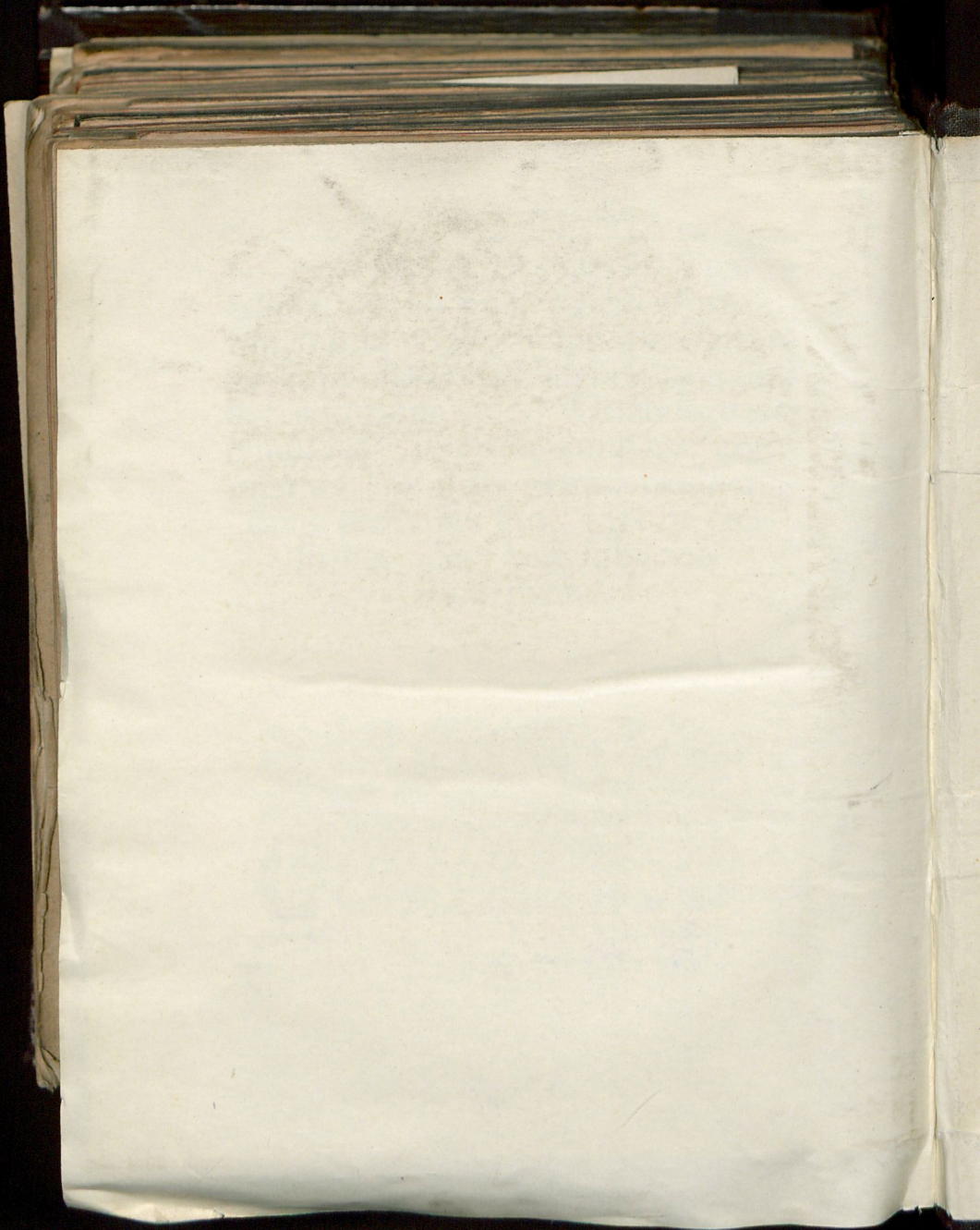
(p) Id. aduersus Marcion. Lib. I.
 & Scorpiace Cap. V.
 (q) TERTVLL. de praescript. Cap. 36.
 (r) Id. de virgin. veland. Cap. II.

(s) ORSI in dissert. de ortho-
 xia S. S. Perpet. & Felicit.
 (t) TERTVLL. de carne Christi
 Cap. II. de resurrect. Carn. C. II.

23

Wittenberg, Diss. 1738

ULB Halle 3
004 087 631

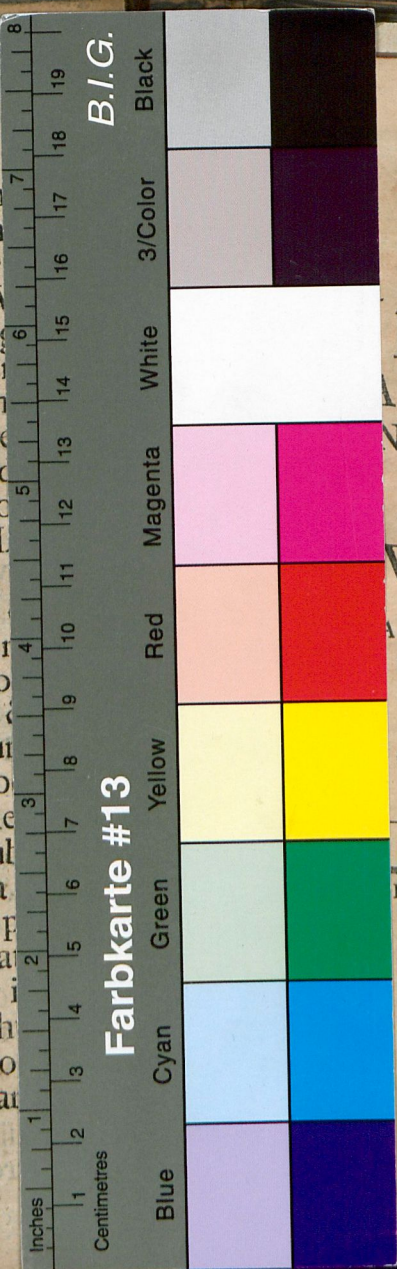
f

5b.

v208

149
125
1738

SEPTIMII FLORENTIS
R T V L L I A N I

AE SVPERSVNT OMNIA
N MONTANISMO SCRIPTA
VIDERI

PRAESIDE
VILIELMO HOFFMANNO
ET PHILOSOPH. DOCTORE ET HISTO-
RARVM PROFESSORE PVBL. ORDINARIO

D. SEPTEMBR. CIO IDCC XXXVIII.
H. L. & C.

PVBLICE EDISSERET
ODOFREDVS CENTNERVS
THORVNIENSIS BORVSSVS.

VITEMBERGAE

FFICINA EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELDII
ACADEMIAE TYPOGRAPHI.

